

Magyar Református Nevelés

református pedagógiai szaklap

V. évf.
2. szám
2004. április

A TARTALOMBÓL:

Cikkeink rövid
összefoglalója a 2. oldalon

Nyári táborok
Nagy István: Tíz év ta-
pasztalata az egyházi ok-
tatásban

Molnár Miklós:
Adalékok hittankönyv-
kiadásaink
helyzetképehez

Bognár József:
Kreáció - evolúció

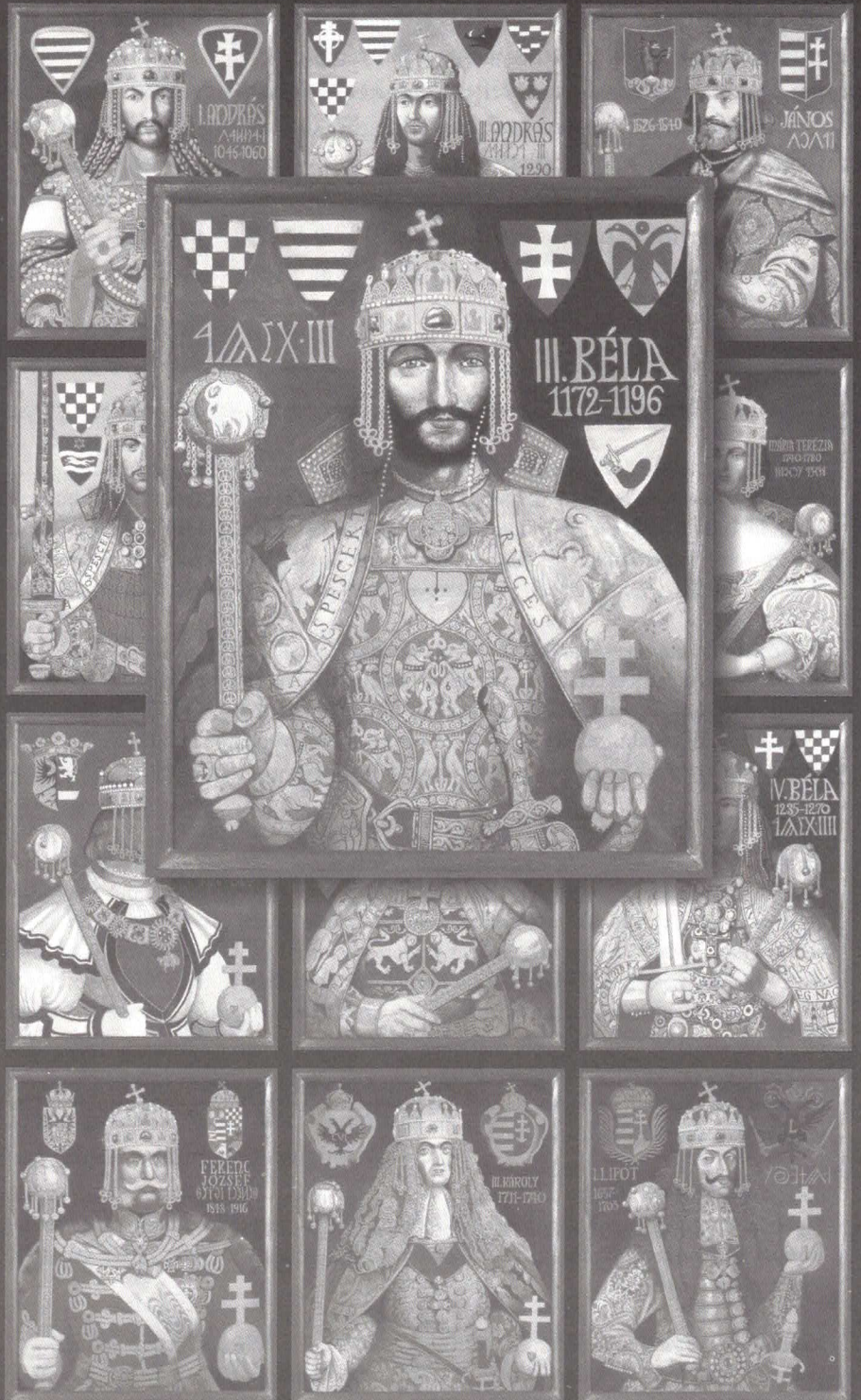
Győri L. János: Reményik
Sándor
költészete a református
iskolában

Az új magyar érettségi

Szabó Sándor: Nagyváthy
Szabó János

Borító: Somogyi Győző:
Magyar Királyok arcképcsarnoka
(részlet). Bemutató: 19. oldal.

MAGYAR KIRÁLYOK

ARCKÉPCSARNOKA

Tíz év tapasztalata és tanulságai az egyházi oktatás és nevelés történetében

Dr. Nagy István

Nagy-nagy szeretettel köszöntöm a kiskunhalasi Szilády Áron Református Gimnázium tíz éves jubileumára egybegyűlteket. Köszönöm, hogy meghívtak és az egyik előadás megtartására felkértek. Ebben benne érzem a jó tíz évvel ezelőtti kemény harcok megvívásáért folytatott munkánk megbecsülését. Ha visszagondolok rá – többször eszembe jut – nem mondom, hogy könnyű volt. Azt sem, hogy szép volt, de a páli ige szerint jó harc volt (*kalon agón*, 1Tim 6,12). Ha ma kellene újrakezdeni, nem térnék ki előre, leg-

feljebb még egyértelműbb magatartást tanúsítanék, és az eltelt tíz év tapasztalatainak birtokaiban bölcsbben nyilatkoznék.

Tíz év valóban nem nagy idő, ahogyan a felkérő levélben is olvashatjuk, az örökkévalósághoz képest, de egy ember életében kevésnek sem mondható. Különösen nem az egyházi iskolák újraindításának terén. Erre is igaz, hogy ezek az évek duplán számítanak. Az is helytálló, hogy „az életünkben annyi új feladatnak és örömteli tapasztalatnak az ideje volt. Felsorolni is ne-

GYORSOLVASÓKNAK

Több olvasónk kérte, hogy lapunkban tömör leírásban foglaljuk össze az egyes cikkeket.

Tíz év tapasztalata és tanulságai az egyházi oktatás és nevelés történetében ..... 2. oldal
Dr. Nagy István főigazgató személyes élményeit, küzdelmeit is felidézi a kiskunhalasi Szilády Áron Református Gimnázium újraindulására emlékezve. Bemutatja az ún. táblacserés illetve az alulról építkező iskolaindítás dilemmáit. A gondokat, eredményeket sorolva feladatokat is megfogalmaz (tanárképzés, szülőkkal való párbeszéd, kulcstantárgyak tankönyvei, a felekezeti oktatás célrendszere). Az előadásban összevethetőek a református oktatás 1947. és 2004. évi statisztikai adatai.

Adalékok hittankönyv-kiadásaink belyzetképébe ..... 6. oldal
Molnár Miklós gyülekezeti lelkipászorként és egyházmegyei katechetikai előadóként, később pedig az RPI igazgatójaként élte át a hittantanítással kapcsolatos kérdéseket. Összefoglalja, hogy 1945 után milyen történelmi lehetőségek között, milyen koncepciók mentén alakultak ki a hit- és erkölcsoktatást segítő tankönyvek, tanári segédkönyvek. Utal az utóbbi 10 évben elfogadott tantervek kialakításának szempontjaira is. Fontos szempontot ad a hitoktatók számára a jelenlegi segédanyagok használatához.

Reményik Sándor költészete a református iskolában ..... 16. oldal
Reményik sorozatunk végére érve Győri L. János a Debreceni Kollégium Gimnáziumának tanára két iskolát összehasonlító olvasásszociológiai vizsgálatáról számol be. A felmérés adatai igazolni látszanak azt, hogy hazánkban az elmúlt évtizedekben Reményik szellemének ébrentartásában a protestáns egyházi közegnek meghatározó szerepe volt. Tapasztalatai szerint a lelkészek, tanárok, s a szélesebb közönség is hazánkban ma ugyanazt a kb. 20 verset ismeri.

Új típusú érettségi magyar nyelv és irodalomból ..... 20. oldal
Mayerné Pátkai Tünde bemutatja, 2005-től várhatóan hogyan alakul át a magyar nyelv és irodalom érettségi vizsga, szerkezetében és tartalmában. A legfontosabb újdonságok: az érettségi egy nyelvi-irodalmi műveltségi méréssel kezdődik. Emelt szinten három szöveget írnak a tanulók.

Nagyváthy Szabó János ..... 22. oldal
Szabó Sándor cikkében a gazdasági szakíróként ismert csurgói iskola-inspektor személyiségének új vonásait tárja fel. Értelmezi európai és nemzeti identitását, szabadkőművességét, bemutatja a magyarság eredetéről vallott, a finnugor-elmélettől eltérő történelemfelfogását.

Kreáció — evolúció ..... 10. oldal
Bognár József írásából kiderül, hogy Muraközy Gyula több mint 60 évvel hamarabb ismerte fel az evolúció egyik fontos elvét, mint ahogyan Nobel-díjat adtak érte. Az evolúció ezen értelmezésében a teremtett világban benne van a kifejlődés lehetősége. Vázlat- és tézisszerű, elgondolkodtató írás.

héz lenne azt az áldást és ajándékot, amit kaptunk és adtunk ebben az időben.” Erről kell most röviden számot adnom. A történelmi hűség és a valóság tiszteletben tartása miatt kicsit korábról kell indulnom. Így lesz érthetővé minden.

„Az 1946/47. tanévben egy jól szervezett és irányított, de ugyanakkor sokszínű iskolarendszer működött Magyarországon.” – írja Pukánszky Béla. 1241 óvoda volt, amelyből 197 egyházi (3 református), nép- és általános iskola száma 7000, ebből 4262 egyházi (1009 református), polgári iskola 364 működött, ebből 107 volt egyházi (14 református), ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi középiskolák száma 129, ebből 29 egyházi (4 református), 173 gimnázium volt, amelyből 87 egyházi (24 református), tanítóképző 62 volt, ebből 47 egyházi (8 református). Látható, hogy a magyar iskolarendszer többségében felekezeti iskolákból állt. Az egyházi iskolák fenntartói határozott erőfeszítéseket tettek iskoláik fejlesztésére, korszerűsítésére, a társadalmi változások követésére.¹

A „fordulat évében”, 1948-ban aztán már a hatalom birtokába jutott baloldali politikai erők nem tűrhatték tovább az iskolai nevelés ideológiai – vallási – világnézeti pluralizmusát. A döntő lépés elkerülhetlenné vált: sorozatos támadások után sor került az egyházi iskolák államosítására. 1948. július 16-án életbe lépett az iskolák államosításáról szóló 1948. évi 33. tc.²

Napjaink egyik legkiválóbb neveléstörténésze írja: „A baloldali erők – elvileg – a meglévő pluralista iskolarendszer keretei között is elérhették volna céljukat. Ehhez azonban évekre, évtizedekre lett volna szükség. Ha a meglévő állami iskolarendszert fejlesztik tovább, a modern iskolák kiszoríthatták volna azokat a felekezeti iskolákat, amelyek nem bírnak lépést tartani a versenyben.”³

Tudjuk azonban, hogy nem így történt. Ennek is oka volt. Ortutay Gyula kultuszminiszter véleménye jellemző: „Az iskolaügy elsőrendű politikai és hatalmi ügy az elemi oktatástól kezdve a felső fokig. Az iskolaügyön keresztül az állami apparátusnak módja van, ha tetszik, bármiféle eszmét begyakoroltatni, beidegeztetni.”⁴

Az 1950-ben megjelent szocialista tantervben pedig az olvasható: „tanuló ifjúságunkat, népköztársaságunk öntudatos, fegyelmezett állampolgáraivá, a dolgozó nép hűséges fiává, a szocializmus építőjévé nevelje.”

Ugyanebben az évben a Magyar Dolgozók Pártja határozata elrendeli: „olyan ütemben, amennyire csak gyakorlatilag megvalósítható a tankönyvek, tanterv és a tananyag sugározza a marxizmus-leninizmus ideológiáját, emellett felszólított a klerikalizmus és a burzsoá ideológiák elleni harcra.”⁵

E határozatok eredményeként először 8, majd csupán egyetlen református gimnázium maradt meg és két teológiai akadémia.

Az idézett ideológiai nevelés meghonosodott a magyar iskolarendszerben, sőt egy idő után természetessé lett. Eleinte szinte tűzzel és vassal, majd a puha diktatúra idején enyhébb, de rafináltabb módszerekkel mindent megtettek az egyházak visszaszorítása érdekében. Az iskolák nagyon sok helyen – köztük Halason is – az uralkodó ideológia legfőbb bástyáivá váltak. A Szilády Áron Gimnázium két megyei MSZMP első titkárt adott, és a rendszerváltás idején egyikük az iskola igazgatója volt, a városi MSZMP vezetője pedig az iskola tanára.

Így ért bennünket a rendszerváltozás. Az 1991. évi 32. tc. lehetővé tette az elrabolt egyházi iskolák visszavételét. Megkérdeztem a gyülekezetet, hogy akar-e élni ezzel a lehetőséggel? A jelenlévők (körülbelül 300 ember) döntő többsége igennel szavazott. Ezzel kezdetét vette a gimnázium visszavételéért való intézkedések hosszú sora. Egyáltalán nem gondoltam, hogy ebből harc lesz. Magam is tagja voltam a képviselő testületnek és úgy ítélt meg, hogy nem lesz gond. Nagyot tévedtem. Kezdettől fogva azon a véleményen voltunk, hogy a városnak két gimnáziumra van szüksége, mert a történelmi előzmények után lehetetlen református gimnáziumot indítani a meglévő tanári karral. (Ez nem minősítés kíván lenni, csupán ténymegállapítás.) Az erőszaknak nem vagyok híve, annál inkább az egyértelműségnek. Ahogy visszaemlékezem, ezt a gimnázium tanári kara is nagy megnyugvással fogadta. A gond az épület volt. Az egyház azt képviselte, hogy egy általános iskolát fel lehet szabadítani az önkormányzati gimnázium elhelyezésére. A történelem minket igazolt, mert egy iskolát átadott a város a római katolikus egyháznak. Nem tartottuk továbbá elfogadhatónak, hogy a református egyház még egy gimnáziumot építsen. A város vezetői ezt nem akceptálták, és így indult el itt is az iskolaháború. Végül is a város vezetői győztek, mert

¹ Pukánszky Béla – Németh András: Neveléstörténet, Budapest 1997, 654-655. oldal

² i.m. 656. oldal

³ i.m. 657. oldal

⁴ u. ö. u. o.

⁵ u. o. 658-659. oldal

300 millió forint kártérítést kaptak, és abból megépült a Bibó István Gimnázium. Ezzel a város gyarapodott. Méltán nyilatkozta a jelenlegi polgármester úr, hogy szakmai tevékenységének legnagyobb győzelmét aratta. Én ezt most sem így látom, de a történelem majd megítéli, hogy kinek volt igaza. Természetesen más is hoztápadt mindehhez a küzdelem során. A kezemben tartom a kiskunhalasi Önkormányzat Képviselőtestületének 1992. szeptember 14-i gyűlésének 62 oldal terjedelmű jegyzőkönyvét. Néhány gondolatot idézek belőle, amely jól fogja mutatni, hogy mivel kellett az elmúlt tíz évben szembenézni. Az akkor polgármester szavai: „Az elmúlt évtizedekben irtózatos mennyiségű sérelem tevődött össze. És a sérelmek elszenvedői most is jogos orvoslási igényvel lépnek föl. A sérelmeket a lehetséges mértékig orvosolni kell, de nem mindegy, hogy azt ki teszi, hogyan és mikor [...] tudnunk kell, hogy kitől mi várható el. Ki a kártérítésre kötelezett és milyen mértékig. Mennyiben tehetőek felelőssé az önkormányzatok a kártérítések igényének kielégítésében, és milyen egyéb felelősség hárul még rájuk?” Majd jön az ideológia: „feleljen meg döntésünk egy olyan plurális világképnek, melyben a Biblia mellett helyet kapnak a Korán, a Tóra, a Védák könyvei, és a Kommunista Kiáltvány, amelyben Platón és Anaxagorász, Schopenhauer és Nietzsche, Hegel és Marx, Kant és Sartre éppen úgy otthonra lel, mint Babits és Brecht, Kodolányi és Dürrenmatt, és Albert Camus, Csokonai és Villon, Csoóri Sándor és Konrád György.”⁶ Ezzel a megállapítással sem akkor, sem azóta nem értek egyet, és soha nem is fogok.

Ilyen és ehhez hasonló iskolaháborúk sorozata zajlott az országban ezekben az években. Korzenszky Richárd: Paternoszter című könyvét ajánlom olvasásra annak, aki ezt az időt meg akarja ismerni.⁷

I. Ilyen előzmények után indult el az egyházi oktatás újra Magyarországon. Talán érthető korábbi megállapításom: az eltelt 10 évi duplán számít. Vegyük most már számba, hogy hová jutottunk, és mi mindent kellett tennünk! Jelenleg minden típusú oktatási intézményt figyelembe véve 480 egyházi intézmény működik, és ez az összes iskolának mintegy hat százaléka. Emlékezzünk a háború előtti adatokra. Az akkorinak még tíz százaléka sincs. Kár volt 1990-1994 között az akkori ellenzéknek, a mai kormányzó pártoknak egyházi restaurációról, keresztyén kurzusról beszélni. Re-

formátus oktatási intézményeinknek száma 136. Ez az összes egyházi intézménynek 28 százaléka. A népszámlálási adatoknak körülbelül megfelelő arány. A református iskolába járók száma 30 ezer. A statisztikát nézve idáig jutottunk tíz év alatt. Lehet mondani, hogy az egy gimnáziumhoz képest ez 13500 százalékos, hatalmas fejlődés. Nézőpont kérdése. Ennél azonban sokkal izgalmasabb és bonyolultabb annak számba vétele, hogy milyen munka húzódik meg a pusztá adatok mögött.

II. Két fajta iskola indult el. Az úgynevezett táblacserés, és az alulról építkező. Az első azt jelenti, hogy az egyházak mindenestül átvették az iskolát. Minden maradt, csak a tábla cseréje következett be. Látszólag ez volt az egyszerűbb megoldás. Sajnos az akkori törvények és törvényhozók ezt forszírozták. Volt ennek előnye. Maradt minden, a felszerelések, a tanulók, a dolgozók, és természetesen a tanárok az igazgatóval az élen. Ez az utóbbi az igazán nagy gond mind a mai napig az ilyen típusú iskoláinkban. Halason ezt nem akartuk. És úgy gondolom ma is, hogy jól döntöttünk. A pedagógusok határozzák meg egy iskola milyenségét. Táblacserével, névváltozással, és két hittanóra órarendbe történő beállításával, a pedagógusok nem tudnak megváltozni. Ez ellenük irányuló merénylet. Amikor ezt talán a kelleténél is jobban hangsúlyoztam, őket védtem, természetesen a felesleges bonyodalmaktól magunkat is. Be is igazolódott a félelmem, mert szinte minden ilyen iskolában évekig harc folyt és igen sok méltatlan, olykor felesleges vita is. Nagykőrösön közelről láttam egy ilyet 1994-ben. Ha őszinte akarok lenni, ezek az iskolák még ma sem igazán református intézmények. Teljesen érthető, mert a hit Isten ajándéka és azt nem a fenntartó megváltozása biztosítja vagy garantálja. Ezt egyébként a fenntartóknak is pontosan kellett volna tudni. Annak idején az Antall-kormány tíz évben határozta meg az iskolaügy rendezését, amelyet újabb tíz évvel megtoldottak. Nem biztos, hogy a 20 év elegendő lesz.

A másik típusú alulról építkezett, mint ez a gimnázium is. Ez azt jelentette, hogy egy jobbára üres és lerobbant épületet vehetett használatba az egyház. Láttam egy iskolát, amikor visszakerült. Jóllehet ez volt a kockázatosabb, nehezebb út, de mégis könnyebb. Nem mondom, hogy ideális megoldás volt, de mégis könnyebb. Új tanárokkal, az egyház normáinak megfelelőbb oktatási és nevelési koncepciót lehetett kitűzni.

⁶Szilády Áron Gimnázium, Református Egyház általi visszaigénylésének vitája. Kézirat 1-5. oldal

⁷Korzenszky Richárd: Paternoszter, Budapest, é. n.

Ezek az iskolák sem problémamentesek, mégis tíz év után elmondhatjuk, jobban működnek.

III. Ennek okát egyértelműen a tanári karokban látom. Mivel a kommunizmus alatt erőteljesen átította az ideológia az oktatást, sőt a keresztyén fiatalok nagy része elől a pedagógus pálya elzárt volt, nagyon kevés olyan pedagógussal rendelkezünk, aki a református hitelvek szerint él és gondolkodik. De még olyannal se nagyon, aki legalább azok iránt lojális. Bizony sok olyan tanár tanított és tanít ma is iskoláinkban, aki nem tud azonosulni a református egyház tanításával. Ezt pedig megérik a tanítványok. Nem arról van szó, hogy a református matematika más, mint az önkormányzati. De a református matematikus más. A kulcstantárgyak esetében ez még jobban érvényesül. Tíz év után azt kell megállapítanom, hogy sokkal jobban kellett volna törődniük a tanárutánpótlással. Valószínűleg szakkollégiumok felállításával ezen lehetett volna segíteni, és a KRE BTK hallgatóinak megválogatása is kívánatos lenne. A jelenlegi tanári karaink hitbeli továbbképzésére is sokkal nagyobb hangsúlyt kellene helyezniük.

IV. Iskoláinknak az is nagy kérdése: mi a célkitűzés? Egyetemi biztos felvételi vagy/és hitvalló egyháztagok nevelése? Tudom, hogy a kettő nem zárja ki egymást, de nincs egyetértés ezen a téren. Ehhez kapcsolódik a másik, örök nagy kérdés, a szakmailag jó tanár, vagy a hívő tanár élvez elsőbbséget? Ezek sem egymást kizáró tényezők. Csak éppen az élet által diktált problémák. Jelenlegi helyzetünkben – elismerem – egyoldalúan a hitbelileg elkötelezett mellett voksolok inkább.

Az is nagy kérdés, hogy mennyire kell az elitképzés irányába elmozdulnunk? Biztosan kell a minőségre és a színvonalra figyelniük, de hol a határ? Fel merjük-e vállalni a közepes szintű diákokat vagy csak a jelesek, az OKTV-győztesek számítanak? A régi mondás szerint az iskola az egyház veteményeskertje. Mennyire tartjuk ezt szem előtt? Egyháztagok lesznek-e az iskoláinkba járó fiatalok? Örömmel mondom, hogy évek óta a főiskolánkra jelentkező hallgatók 80-85 százaléka református gimnáziumainkban érettségizett. Az más kérdés, hogy ez a létszám elenyészően kevés a végzetekhez képest, de mégis léptünk egy kicsit előbbre.

V. Súlyos gondnak látom egyházi iskoláinkban a szülői háttér hiányát. Az jó, hogy minket választanak, de a döntési szempontok igen kérdésesek. Sok esetben az otthoni nevelés csődjének megoldását várják tőlünk. Amolyan patyolatnak tekintenek bennünket, ahová beadják a nem egészen tiszta ruhát és fehéreként várják

vissza. Ezt nyilvánvalóan egy iskola sem tudja teljesíteni. De még ennél is nyomasztóbb, hogy a szülők döntő többsége nem tudja felvállalni az egyházi iskola normarendszerét. Sok esetben nem is akarja. A hírhedt kettős nevelés újra termelődik? Úgy gondolom, hogy iskoláinknak meg kellene kezdeni a szülőkkel való rendszeres foglalkozást.

VI. Az elmúlt tíz esztendőben szinte valamennyi egyházi iskola külső építkezésre kényszerült. Egyrészt a lerobbant állapotban visszakapott épületeket kellett elfogadhatóvá tenni, másrészt modernizálni kellett, sőt újakat felépíteni. Szinte csodával határos, hogy az alacsony normatívák mellett, hogyan valósulhattak meg ezek. Saját példánkat említem. Tizenkét év alatt közel 100 millió forintot költöttünk ilyen célra, és még nem vagyunk készen. Örömmel látom, hogy a Szilády Áron Gimnázium is milyen sokat szépült. E téren bizonyul példát is mutathatunk az önkormányzati iskoláknak, hogy a takarékos gazdálkodás mellett a kevés is meg-sokasodik.

VII. Nem volt könnyű az elmúlt tíz évben a különféle változásokat sem átvészelni. Megjelent majd többször módosult a közoktatási törvény, jött a liberális NAT, majd a kerettanterv, a minőségbiztosítás, most újra a NAT. Az egyiket még fel sem dolgoztuk, következett a másik.

VIII. A tankönyvek kérdését is érintenem kell. Értethető módon először a hittankönyvek készültek el. Ilyenek ugyanis nem voltak. De ezzel párhuzamosan a „kulcstantárgyak” könyveit is meg kellett volna írni. Ezen a téren nagyon sok a lemaradásunk.

IX. Tisztázásra vár a legtöbb helyen a fenntartó és az iskola viszonya is. Más szóval: az egyház és az iskola kapcsolata nem mindig egyértelműen rendezett. Az egyház elszokott az iskolától, az iskola meg az egyháztól. Ezt egészséges módon meg kell oldani.

X. Gondok sokaságáról beszéltem, pedig csak néhányat említettem, de hála Istennek élünk, és egy kicsit előbbre is jutottunk. Diákok sokaságát bocsátottuk útjukra. Személyes tapasztalatból tudom, hogy bármerre megyek az országba, nagy valószínűséggel egy volt diákra bukkanok, és ez nagyon jó. Az meg még jobb, ha egykori diákjaink kollégaként érkeznek vissza.

A nem egészen sikeres rendszerváltozás legnagyobb hozadékának mégis az iskolákat látom. A nehézségek pedig jók, mert sub pondere crescit palma.

(Elhangzott a a kiskunhalasi Szilády Áron Református Gimnázium tíz éves jubileumán, 2004. április 6-án.)

Adalékok hittankönyv-kiadásaink helyzetképéhez

Molnár Miklós

A TV képernyőjén megszoktuk, hogy megjelenik egy állókép, amelyik egy ideig kimerevítve áll, majd azután „élni kezd”, megindul a cselekmény. Amikor most helyzetképről beszélünk, akkor mozgóképre gondolunk. Valóságos helyzetképet akkor kapunk, ha nemcsak a pillanatnyi helyzetről beszélünk, hanem legalább fél évszázadot áttekintünk, és kiadásuk folyamában vizsgáljuk hittan tankönyveinket.

Mivel e sorok írója gyülekezeti lelképásztorként és egyházmegyei katechetikai előadóként, később pedig az RPI munkatársaként átélte a hittantanítással kapcsolatos kérdéseket, feltehető, hogy valóságos képet kapunk beszámolójából.

1948 előtt az iskolákban kötelező hittantanítás folyt, gondosan kidolgozott tanterv alapján. E tanterv célkitűzését így fogalmazták meg: „A katechézis egy meghatározott vallásos ismereti anyagnak módszeres megtanítása, bizonyos vallás erkölcsi nevelő céllal. Tehát a hittan egy sajátos tantárgy a többi tantárgy között.” Ezen a hittanoktatási célkitűzésen még a racionalizmus nyomai látszanak és az a törekvés, hogy a hittan, mint tantárgy „méltó helyet” kapjon a többi tantárgy között. Osztályozták ezt a tantárgyat is és a bizonyítványban első helyre került ez az osztályzat.

1948 egészen új helyzet elé állította hittanoktatásunkat. Megtörtént az iskolák államosítása. Kérdéssé vált, hogy mi történjék a kötelező iskolai hittanoktatással. Az állam ragaszkodott ahhoz, hogy kötelező helyett csak fakultatív lehet az iskolai hittanoktatás. A „fordulat éve” (Rákosi-korszak) előtt még heves viták folytak az egyházban arról, hogy a fakultatív hittantanítás maradjon-e bent az államosított iskolák falai között, vagy húzódjon vissza az iskolákból a gyülekezetekbe. A lelkészi kar nagy többsége amellet volt, hogy ne adjuk fel az iskolai jelenlétünket. Az állam erre úgy reagált, hogy a református hittanoktatást kizárólag az iskolákban engedélyezte, ezáltal teljes mértékben ellenőrzése alatt tartotta és a hittanbeíratásnál a pedagógusok révén mindent elkövetett annak érdekében, hogy akár durva fenyegetés vagy a szülők megfélemlítése által is lemorzsolja a beiratkozást.

Ez az új helyzet arra készítette egyházunkat, hogy két évi előkészítő munka után a Magyar Köztársaság új iskolatípusának megfelelő vallás tanítási tantervet készítsen. Ezt az egyetemes Konvent elfogadta és bevezetését elrendelte (1951). Ugyancsak tervbe vette azt, hogy az új tantervhez új hittantanítási vezérkönyvekkel, új konfirmációi vezérfonallal, vallásoktatási olvasókönyvvel nyújt segítséget. Míg a korábbi tanterv arra tette a hangsúlyt, hogy vallásos ismereteket tanítson vallás erkölcsi nevelési céllal – addig az 1951-es tanterv a pásztori és missziói jelleget hangsúlyozta. E tanterv szerint a katechézis egyfajta igehirdetés. Noha az iskolákban történik is a hittanoktatás, célja mégis a gyülekezet építése legyen. Ebből következően a katechézis anyaga: Istennek önmagáról adott kijelentése, amely a teljes Szentírásban adatott nekünk. A kijelentés középpontja a testté lett Ige, Jézus Krisztus. Ebből a kijelentésforrásból érthetjük meg, hogy Isten szövetséget köt az emberrel. E szövetségi kapcsolatból következik az ember erkölcsi magatartása. Ez a tanterv kifejezetten hangsúlyozza azt, hogy „mellőzzük a moralizálást. Nem tételes erkölcsi törvények megtartását tanítjuk, hanem Istennel való személyes kapcsolatra igyekszünk elvezetni a gyermekeket. Isten Szentlelke vezet el a helyes erkölcsi magatartásra.” Ez a tanterv kimondja, hogy a református hittanoktatásban a Biblia, a hitvallások, a hit- és erkölcsi törvények megismertetése csak eszköz. Az igazi cél a szövetséges Istennel való közösség gyakorlása. Ha a gyermek teljes szívéből szereti Istent, akkor szeretni fogja embertársát is. Ez az Istennel való kapcsolat vezet be a gyermeket az egyházba és formálja mind egyéni, mind közösségi életét.

Ebből a teológiai álláspontból következően a hittannak négy anyagcsoportját határozta meg ez a tanterv:

- a) bibliai történetek
- b) egyháztörténet
- c) hitvallások ismerete
- d) egyházunk mai élete

Ehhez a tantervhez – az általános iskolások részére 1-8. osztályig – hittankönyvek is készültek. Ezeknek címét és szerzőik nevét az alábbiakban közöljük:

1. osztály	Hegyí Füstös István	Isten szeret	20 tanítási egység
2. osztály	Hegyí Füstös István	Én, az Úr vagyok, a te Istened	21 tanítási egység
3. osztály	Pomóthy Dezső	Ószövetségi történetek	26 tanítási egység
4. osztály	Beliczay Angéla	Újszövetségi történetek	29 tanítási egység
5. osztály	Módis László	Összefüggő üdvtörténet	28 tanítási egység
6. osztály	Patay Pál	Keresztyén egyháztörténet	27 tanítási egység
7. osztály	Tóth Kálmán	Egyházunk mai élete	28 tanítási egység
8. osztály	Patay Pál	Hitünk és életünk	30 tanítási egység

Tegyük fel a kérdést, hogy milyen hittankönyvből tanultak a középiskolások. A teljesség igénye nélkül megemlítünk néhányat ezek közül:

Szele Miklós:	Apologetika
Czakó – Czeglédy:	Vallástörténet
Révész Imre:	A keresztyénség története
Vass Vince:	Apologetika
Hamar István:	Ószövetségi bibliaismeret
Czeglédy Sándor:	Újszövetségi bibliaismeret

Megjelent néhány hittankönyv különböző élethelyzetben élő gyermekeknek is, pl.:

Budai Gergely: „A mi vallásunk” (Református vallás-tanári kézikönyv az iparos és kereskedő-tanonc iskolák számára)

Pomóthy Dezső: „Szülők könyve” (szórványban élő, reformtus vallású gyermekeknek)

Az általános iskolák 1-8. osztályosai számára írott hittankönyvek jó szolgálatot tettek. Igaz, hogy inkább füzetek voltak ezek, mintsem könyvek – inkább vezérfonalak, mintsem részletesen kidolgozott tananyagok. Azonban nagy szakmai gyakorlattal és hitbeli elkötelezettséggel rendelkező hitoktatók, hittantanárok és lelkipásztorok kezében ezek a könyvek jól töltötték be küldetésüket, mintegy fél évszázadon át.¹ Ez idő alatt a hittankönyvek a tananyag felosztását adták és egyre inkább a bibliai történetekre került a hangsúly. **Az iskolákból egyre inkább kiszorult a hittantanítás**, bár a helyi lehetőségeket kihasználva a lelkipásztorok igyekeztek a hitoktatást valamilyen formában, akár illegálisan is végezni.

1989-1991. A gyülekezeti hittantanítás az illegalitásból egyre inkább átment legalitásba. Egyre több gyülekezet igyekezett újraszervezni a hitoktatást. A szülők egy részében is felébredt a gyermekeik lelki nevelése iránti felelősség. Egyre több hittancsoport létesült és ezzel együtt megindult az önkéntes hitoktatók képzése és szolgálatba állítása is. (Mostani témánk szorosán véve a hittantankönyvek kérdése, ezért épen csak megemlítjük Isten iránti nagy hálaadással, hogy országszerte sok ifjú vállalkozott egy-egy hittancsoport vezetésére. Ezzel együtt megindult az önkéntes gyülekezeti munkások képzése is.)

ABA SÁMUEL (1041–1044)

¹ A korban uralkodó tankönyv-elvárásoknak megfelelőek terjedelmükben és formájukban. Az uralkodó módszertanhoz, a tanári szabad előadáshoz illeszkednek, kérdéseikkel, ábráikkal ösztönzik a diákok tevékenységét. Emlékeztetők, a tananyag lényegét emelik ki. – *A szerk.*

A Zsinaton Kürti László püspök volt ebben az időben a hittanoktatás felelőse. 1989-ben ő hívott össze a zsinati székházba egy munkacsoportot. Feljegyzésem szerint az alábbiak jelentek meg ezen a megbeszélésen (abc sorrendben): Aranyos Zoltán, Cseri Kálmán, Csüri Lajos, Herczeg Pál, Molnár Miklós, Nagy László, Nagy Tibor, Pánczél Tivadar, Szénási Sándor, Tislér Géza, Vladár Gábor és az elnöklő Kürti László.

Elnöklő püspök előadta, hogy sürgető feladat előtt állunk: új hittankönyveket kell írni. Felkérte a megjelenőket, hogy ebben a munkában vállaljanak részt. Átfogó tanterv nem készült. Elnöklő püspök felvázolta elképzelését és a felvázolt koncepció részleteinek kidolgozását kire-kire rábízta. Igen szoros határidő betartását kérte. A munka megindult, a munkatársak közben cserélődtek. Menet közben a tartalmi rész is formálódott, a könyvek egymáshoz csiszolódtak. (Ez a tankönyv-család lett az ún. Vladár-sorozat. – *A szerk.*)

Átfogó és részletes tanterv 1994-re készült el és 1995. június 6-7-én került a Zsinat elé. A Zsinat a tantervet elfogadta és addig, amíg nyugodtabb körülmények között – nem versenytempóban – egy újabb tanterv és annak alapján hittankönyv sorozat nem készül, ezt ajánlotta használatra.

III. ANDRÁS (1290–1301)

1996. április 26-28-án Berekfürdőn katechetikai konferenciára gyűltek egybe önkéntes alapon azok, akik szívügyüknek tartották a hittanoktatást. Ennek a tanácskozásnak a spiritus rectora Dr. Szűcs Ferenc teológiai tanár volt. Egy holland alapítvány (OGO) anyagilag támogatta ezt az összejevetelt, és ígéretet tett arra is, hogy ha a továbbiakban új hittankönyvek írására és megjelentetésére kerül sor, akkor abban is segítséget nyújt.

A berekfürdői konferencián a következő kérdésekben jutottak egy akaratra a résztvevők:

1. Most ne siessünk! Eddig általában késve kezdtünk egyházunk feladatainak megvalósításához. Most ne tegyük ezt. A jelenleg elfogadott és használt hittankönyvek rendelkezésre állnak és biztosítják a folyamatos tanítást. Így nyugodtan, megfontolva érleljünk ki egy új tantervet.

2. Fontos, hogy jó legyen az alapozás. Törekedjünk arra, hogy az iskolás gyerekek az első években helyes istenképet kapjanak, illetve az alakuljon ki bennük.

3. A tantervi célkitűzésünk legyen az, hogy a tanulók a „tejnek italától” jussanak el a „kemény eledelig”. Az óvodai programtól a hittan érettségi vizsgáig. Sőt célkitűzésünk és imádságunk tár-

gya legyen az, hogy az iskolai tanulás végeztével a további hitben való előhaladásuk folyamatos legyen.

4. Figyeljünk az életkori sajátosságokra. A valláspedagógia megfogalmazásával írjuk le évfolyamonként az életkori sajátosságokat. Vegyük figyelembe, hogy a mai kor gyermeke más, mint a régebbi koroké volt.

5. Pedagógusok és lelkészek szakértelmét és tapasztalatát egyaránt vonjuk be a katechézis munkájába.

6. A munka menete fontossági sorrendben a következő legyen: tanterv, tanári segédkönyv, munkafüzet, feladatlapok, tankönyv.

7. Élénk eszmecsere folyt arról, hogy többféle tanterv legyen-e vagy csak egy, 12 osztályos tanterv. A kérdést az indokolja, hogy a hittanoktatásnak különböző lehetőségei vannak. Például református iskolák, ahol rendszeresen heti 2 hittanóra van. Önkormányzati iskolák, melyekben főleg összevont osztályok vannak. Szórvány helyzetben élők stb. Az a döntés született, hogy egy tanterv legyen, 12 osztályra bontva, évfolyamonként 60 tanítási egységgel, megjelölve 30 egységnyi minimumot. A tanterv „kimenete” a hittan érettségi anyaga legyen.

A berekfürdői konferencia résztvevői kísérletet tettek arra, hogy évfolyamonként megfogalmazzák a címet, megjelöljék, hogy a címekhez milyen bibliai történetek illeszkednének. A jelenlévők megkísérelték meghatározni azt, hogy az egyes osztályokban mit kell ismerni a tanulóknak fogalmi szinten és melyik osztályban milyen aktivitást lehet ajánlani. Élénk vita folyt afölött, hogy milyen legyen az értékelés, osztályozás, jutalmazás stb.

A berekfürdői konferencia elhatározása volt az is, hogy az elkészült kéziratokat kis példányszámban, az elkészülés sorrendjében jelentetjük meg. Elsősorban a tanári kézikönyveket, mert ezzel segíthetjük legjobban a hittanoktatók munkáját. Ezeket aztán próbatanításra kézbe adjuk, szakmai vitára bocsátjuk és a hozzászólásokat figyelembe véve jelenhetnek meg nagyobb példányban a tanári kézikönyvek.

A tanári kézikönyvek célja az, hogy gazdag tartalmi anyagot adjanak. Segítséget kívánnak nyújtani a hittanoktatóknak azáltal, hogy egy-egy megjelölt témához ne kelljen sokfelől gyűjtögetni az óra anyagát, hanem készen legyen az, összegyűjtve. A tanári kézikönyv egy-egy óra anyagát az alábbi beosztásban hozza:

- háttérinformáció, kortörténet
- célkitűzés-bevezetés, figyelemfelkeltés
- szemléltetés, a bibliai tanítás vázlata
- alkalmazás
- aranymondás-javaslat
- munkáltatás

A berekfürdői konferencián önként jelentkezők, a további munka érdekében azt határozták el, hogy negyedévenként összegyűlnek, beszámolnak munkájuk előrehaladásakor és egymást segítik a munkában. Ezzel elindult egy jó szándékú tanulmányi munka.

Menetközben akadályokkal kellett megküzdeni. Ilyen akadályok voltak a munkatársak cserélődése, közösséggé formálódásának nehézsége, a munkára jelentkezők nagy elfoglaltsága, főképpen pedig az, hogy a sürgetést most se tudtuk elkerülni.

Ez a hittanoktatásra szánt sorozat meggyőződésem szerint tiszteletreméltóan nagy munka. A legtöbb kritikát azért kapja, mert „maximalistá”-nak tűnik. Lehet, hogy az, mert a munkatársak törekvése az volt, hogy több anyagot tartalmazzon a tanári kézikönyv egy-egy leckéje, mint amennyi egy óra anyagába belefér. Az egyik hittanoktató munkatárs egy szellemes hasonlattal élt: ha egy svédasztalt, amelyik roskadásig van finom étellel, végigeszzi valaki, akkor megcsömörlik, beteg lesz. Ki kell válogatni, hogy mit válasszunk a nagy kínálatból.

Ez a tanterv és a hozzá illeszkedő könyvsorozat² számít a hittanoktatók aktív együttműködésére, önállóságára. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ez a sorozat egy részletes kerettanterv alapján készült. Ha a hittanoktató jól ismeri a saját osztályát, akkor ebből a gazdag anyagból a megfelelő „lelki táplálékot” tudja felkínálni.

(Elhangzott a 2003. okt. 10-i országos hit- és erkölcsstani szakmai napon.)

I. BÉLA (1060–1063)

²Ez a könyvsorozat az, aminek a kiadását az RPI végzi, s az országos hit- és erkölcsstani felmérés szerint a hittanoktatók 56%-a használja. – *A szerk.*

KREÁCIÓ vagy EVOLÚCIÓ

Útmutató a biológia tanításának keresztyén szemléletében Az eredet-kérdés tanulmányozásának szempontjai

Bognár József

1. **A Biblia** nem tudománytörténeti, hanem üdvtörténeti könyv.

Kálvin így írja: Mózes a Genézis könyvében úgy beszél az eredetről, mint anya a csecsemővel, fölé hajol, és az akkori értelmi szintje szerint mondja el.

Az Ige az örök; Isten a Teremtő - Fenntartó, Ő adta Fiát váltságul bűneinkért, Szent Lelkével ma is velünk van, vezet, irányít.

2. **Az ateizmus** név elárulja, mindent Isten nélkül képzel el. Idézet tankönyvből: „Ha elfogadjuk, hogy az élővilág fejlődik, nem tagadhatjuk meg a fejlődés lehetőségét az élettelen világtól sem.” Amióta az ember gondolkodik, mindig voltak ateisták. A XIX. században Darwin újabb lökést adott a fejlődés gondolatának.

Lenin tézise szerint a vallás ellen harcolni kell. Ez oda vezetett, hogy félrevitte a tudományt, sőt, a csalástól sem rettentek vissza (Liszenko). Ez a szemlélet a szocialista országokban visszavetette a kutatás fejlődését.

Mik az ateizmus eredettel kapcsolatos fő elvei? Egy vagy kevés (3-4) közös ős. Ezekből folyamatosan jöttek létre az élőlények; a környezet hatására (kiválogatódás, létért való küzdelem). A fejlődést folyamatosnak képzele, keresi a hiányzó láncszemet, az átmeneti alakokat. A darwinizmus nem bezárt gondolkodás.

3. **A tudományos kutatás.** Az emberi gondolkodás kutatásra készített. A kutatók nem bizonyos eszmeáramlatoknak elkötelezett emberei, szaktudásuk és a technika adottsága szerint igyekeznek új ismeretre szert tenni, vagy a korábbit megcáfolni.

Minden kor tudósának le kell szögeznie „a korszak mai tudása szerint”. Ismeretlen mindig marad; ahogy tágul a látótér, egyre tovább nyílik a kutatási terület.

Isten nem tiltja a kutatást, a gondolkodást Ő adta, az ember vagy elfogadja, vagy tovább kutat.

Keresztyén hitünk szerint:

Az alapvető kérdésekre nekünk is feleletet kell adni.

1. Az eredet; hogyan jött létre, ami van?

2. A meglévő hogyan marad fenn, hogyan öröklődik? A sokféleség oka és szerepe.

Zsid 11,3: „Hit által értjük meg, hogy a világot Isten szava alkotta, úgyhogy a nem látottakból állt elő a látható.”

„És monda Isten: legyen... és lett...”

Nem véletlenül jött létre a világ. Van Teremtő, volt kezdet és lesz vég. Az első kérdésre a Zsid 11,3 nekünk megadja a feleletet, az ateisták részére a kérdés továbbra is nyitott.

A hívő ember számára mindig szem előtt kell, hogy legyen:

Most tükör által homályosan látunk, a teljes tudás csak Istennél van. A csúcs felé törekszünk, de sosem jutunk fel. A tudás is eszköz lehet, hogy valaki közelebb jusson Istenhez.

Az evolúció múltja

Fő kérdés: változatlan-e az élővilág vagy változik és fejlődik? **Linné**, a nagy svéd tudós (XVIII. sz.) azt mondta: annyi faj van, amennyit Isten megteremtett.

G. de Cuvies (XVIII-XIX. sz.) szintén azt tartotta, hogy a fajok változatlanok. De mint őslénytankutató, nem tudta megfelelő sorrendbe tenni az állatokat. Megoldás: katasztrófa-elmélet: a felsőbb lény újra meg újra teremt. Ezzel próbálta megmagyarázni a már nem létező állatokat.

J. B. A. Lamarck (XVIII-XIX. sz.) az élővilág fejlődésének első összefoglaló elméletét adta. Csodálatos volt számára, hogy a természet az egyszerűbbtől a bonyolultabb felé halad.

A környezet, mint szükséglet; a használt szervek erősödnek, a nem használtak visszafejlődnek. Tévedett, hogy a szerzett tulajdonságok öröklődnek (még Darwin is így képzelte).

P. Teilhard de Chardin (XIX-XX. sz.) francia őslénytan tudós, jezsuita biológianár. A hit és a tudás dilemmáját vállalta fel. A tudomány és a hit, a biológia és a spiritualitás összeegyeztetésén fáradozott. Szinkretista. Hittétele: Isten az evolúció útján teremtett. Isten elsőbbségét vallja az Alfától a betetőzésig, az Omegáig.

Ch. Darwin (1809-1882) angol természettudós. Darwin klasszikus tételeit megfigyeléseire építette (5 évig tartó föld körüli út a Beagle nevű hajón 1831-1836).

Utazása közben látva az élővilág sokféleségét, gazdagságát, kereste a feleletet, hogyan, miként ment ez végbe. Darwin főbb tételei:

- a létért való küzdelem, az életre valók fennmaradnak, a többiek kipusztulnak
- a természet mechanikus, öntudatlan kiválasztást gyakorol, pl. a hímek harca (ivari kiválasztás)
- a statikus világképet a biológiában szétverte: a „rend” helyébe a „történes”, a „terv” helyébe a „véletlen” lépett
- közös ős

Darwin fő érdeme: felismerte, hogy az élővilág egységes, az ember is tagja.

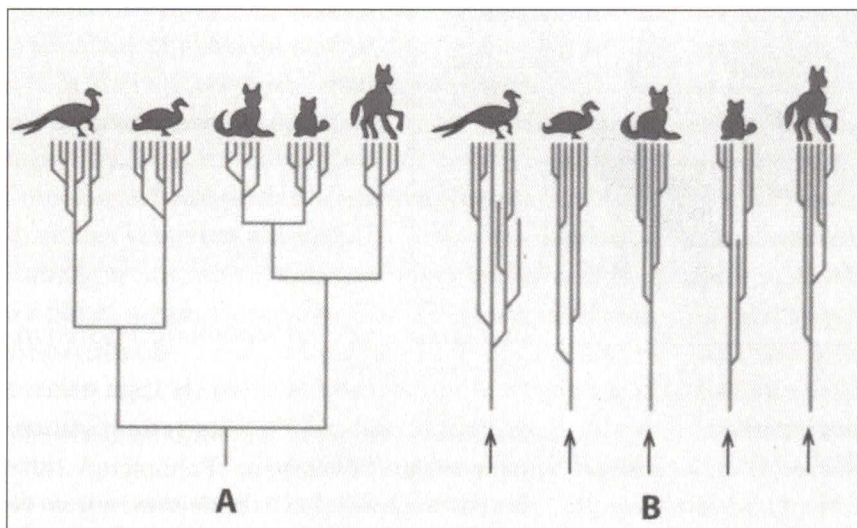
Főműve: „A fajok eredete a természeti kiválasztás útján vagy a legkedvezőbb helyzetben lévő fajok fennmaradása a létért való küzdelemben” (1859)

A darwinizmus hibái, problémái:

- Az állatokra vonatkozó törvényeket az emberre is kiterjesztették.
- Pl. H. Spencer (XIX. sz.) a létért való küzdelem.
- A fejlődés folyamatos, vannak „transitus” átmeneti formák pl. az ősgyíkmadár, a tüdőshal.

Darwin azt mondja: „Natura non facit saltus” Nincs ugrás, csak apró lépések. Keresni kell a „hiányzó láncszemet”. Pl. a denevérekhez még nem találták meg! Miből fejlődött ki?

Hitünk szerint Isten kreáció (latin creatio: teremtés) hozta létre az élővilágot. A teremtésben szakaszok vannak. A tudomány szerint is először víz, növények, majd állatok s végül az ember jelent meg. A tudomány azt mondja: „életre kifinomult körülmények között” jött létre az élet, nem később, hanem az alkalmas időpontban. Isten teremtett, és teremtő munkáját az emberrel be is fejezte.

Az ábra két értelmezést mutat:
 „A”-val jelzett rész: származástan, fejlődés, fokozatosan a közös ősből
 „B”-vel jelzett rész: Isten nemek „nemzetség” szerint külön-külön teremtette az egyes csoportokat (ősképviselőit)

Az evolúció (latin szó) jelentése: könyvtekercs kibontása és olvasása. A zsidó szentiratok ilyen könyvtekercsbe íródtak. Jézus szombati napon, amikor bement a templomba (Luk 4,16) a szolgák kezébe adták Ézsaiás próféta könyvét. Ő a tekercset feltárta, elolvasta.

Tehát a könyvtekercs „kibontása és olvasása” azaz evolúció révén vált nyilvánvalóvá az, ami oda le volt írva.

Álljon itt különböző korban élt emberek nyilatkozata e kérdésben.

Szent Ágoston (Kr. u. 354-430) egyházatyja vallja: „Ahogy az anyák hordozzák magzatukat, a világ is így hordozza a születendő lényeket. Isten az élőlényeket és az embereket is »észcsírák« formájában helyezte az általa

teremtett anyagba. Ezek a csírák nemcsak a később kibontakozó emberek szervezetét, hanem kibontakozásuk programját is tartalmazzák.”

Muraközy Gyula Kálvin téri református lelképásztor írja: („A diadalmas élet, Krisztus a XX. században” című cikkében Bp. 1932) „Az alsóbbrendű lényben, mint homályos vázlatban ... benne van a nálánál magasabb rendű jóslata.”

Walter Gehring baseli biológus (1998) kísérletével igazolta, hogy egyes génszakaszoknak alacsonyabb rendűekben meglévő funkciója révén változik és a magasabb rendűekben más fejlődési szerepet kap. „A távoli utódok tervrajzai már az alacsonyabb rendűekben benne voltak.” A felfedezésért harmadmagával Nobel-díjat kapott.

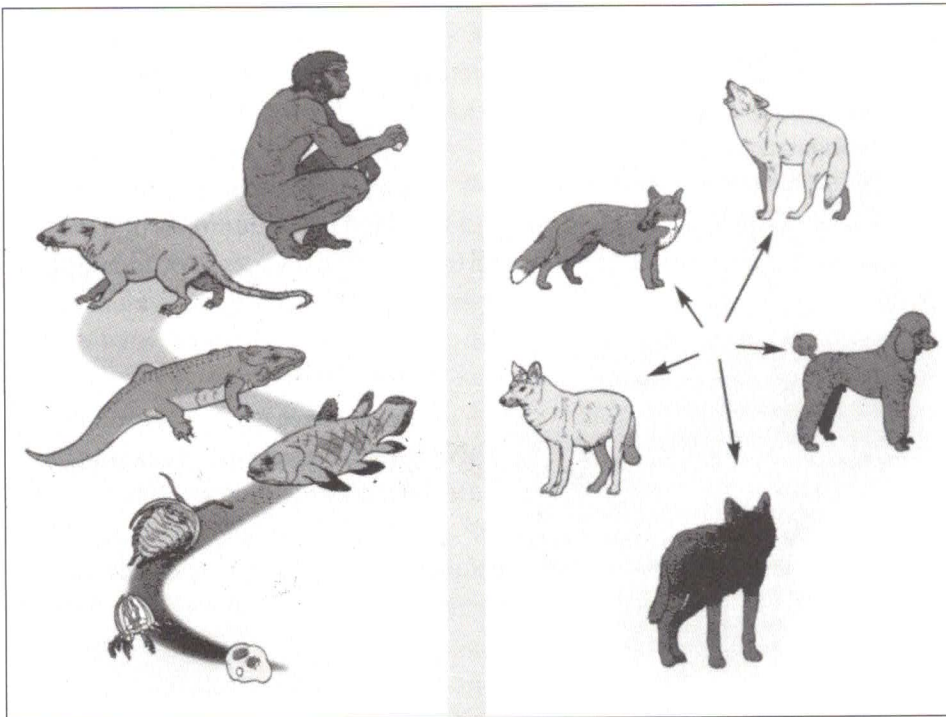
Elgondolkodtató! Egyházi személyek, nem biológusok, azt mondták már korábban, amit ma a tudomány igazol.

Isten tervezett, csodálatosan „csomagolt”. Az élőlények változásának lehetőségét is beléjük teremtette, nem a véletlenre bízta. Tervében benne volt a jövő. Kezében a kezdet és a vég.

A megváltozott körülmények között is életképesek az élőlények, az élet fennmarad, és sokszínűvé válik.

Makroevolúció: az élővilág tagjainak főképviselei, melyek időben is és később magasabb rendű formában jelentek meg a kreáció során.

Mikroevolúció: Isten az élőlényeket nem, nemzetség formájában teremtette és „belecsomagolta” a változás lehetőségeit, amelyet környezet, keresztezés illetve dominizáció révén alakulhat ki. Az evolúciót itt kibontakozás szóval lehetne helyettesíteni.

Az ős „*Canidae*” családból alakult ki; a *C. aurius* – sakál
C. lupus – farkas
C. vulpes – róka
A *Canis familiaris* – házikutya sokféle mérete és formája ismert. Pl. dán dog 65 kg; törpe pincsi 1,5 kg.
A „*Mustelidae*” menyét alkatúakhoz tartozik a menyét, a hermelin, a görény, a nyuszt, a nyest.
Az „*Equae*” nemzetséghez tartoznak:
E. caballus – ló
E. asinus – szamár
E. zebra – zebra
E. quagga – kvagga

Nemzetségen belül ismert mesterséges keresztezés a ló és a szamár hibridje az öszvér (van ló- és szamáröszvér is), de az öszvér meddő. (Ivarsejtjei nem állnak párba.)

Többféle hasonló keresztezés történt pl. a zebroid (ló-zebra), leopon (oroszlán és leopárd).

A környezet hatását mesterséges körülmények között vizsgálták. Ha az őszi búzát különböző erősségű radioaktív sugárzásnak vetjük alá, az eredmény a következő: az alacsony dózisnak nincs hatása, a túl magas elpusztítja a magvakat. A közbülső erősségű hatások révén létrehozhatták a világon termesztett összes búzafajtát.

Hasonlóképpen a genetika kísérleti állata, az ecetmuslica (*Drosophila*) külső hatásokra nem alakult át más állattá. Csak olyan változatai lehetségesek, melyek már „bele voltak csomagolva” Isten által. Ma már kb. 3000 változatát hozta létre az ember.

Evolúció: A tankönyv ide vonatkozó címszavai témákba csoportosítva

1. A környezet a meglévőbből szelektál, alkalmazkodás

A **Mimikri** jelenség: színben, formában alkalmazkodás, pl. levélsáska, botsáska.

Aktív színváltoztatás: kaméleon

Riasztó színek, foltok, formák szinte az egész élővilágban találhatóak, pl. darázsformát utánzó herelegy.

Az angliai nyírfaaraszoló-lepkének mindig volt világos, illetve sötét változata, a környezetbe beilleszkedők az életképesek (a nyírfakéreg a szénfűtés révén feketedett, a túlélők sötét színűek).

A csökevényes szárnyú rovarok az óceáni kis szigeteken életképesebbek.

Alapító elv: a véletlen, Amerikában az Aleut-szigeteken keresztül mongoloidok vándoroltak át, de a csoport tagjai elszigetelt A-vércsoportúak voltak. A japánok, mongoloidok zömmel B vércsoportúak.

Az ember az élőlények variabilitását, éghajlathoz való alkalmazkodó képességét hasznosította. Pl. a pázsitfűfélék széles és keskeny levelűek (stabilizáló szelekció).

A megváltozott környezet szelektál. Pl. a havasi mormota a jégkorszak után a magasabb hegyekbe vándorolt. A mikroklimatikus területeken reliktum fajok maradtak. Erre van példa a hideg és meleg éghajlat kedvelőknél is.

Génáramlás. Keleti hódító népek elvitték Nyugat-Európa kincseit, és itt hagyták génjeiket. A B vércsoport Európába nyomulása.

Koevolúció az élőlények kapcsolata – lehet egyirányú – káros és lehet kölcsönös – szimbiózis – hasznos mindkét fél számára.

A kakukk fészek-parazita.

2. Belső molekuláris változások révén

Lehet génkettőzés, sójt, génsokszorozódás.

Egyszerű búza 14 kromoszóma > tönkölybúza 42 kromoszóma.

Ez természetes és mesterséges úton is végbemehet.

A cickafarknak él a Balkán-hegységben egy poliploid változata, Tuzsony ezt külön fajnak írta le. A helyes választ a DNS-vizsgálat adta meg.

Galapagosi Darwin-pintyek. Valamilyen pintyfaj bevándorolt, s az életben maradás (táplálék) szükségessé tette a csőr alakulását, ami a génekben adva volt. Így alakult ki – kényszer hatására – a mai 14 faj.

Izoláció. Ha két faj hosszabb időn át nem érintkezik, önálló fajjá alakul. A korábbi kereszteződési lehetőségek megszűntek.

A malária elleni védelem a heterozigóták (Aa) elszaporodása. Ők a védettek. (Lehet egyszerű szelekció.)

A **lovak lábainak**, illetve **ujjainak** alakulása. Génjeikben benne volt a lehetőség. Lápos területen kis termet, több ujj, száraz, füves pusztán nagyobb termet, egy ujj felgyorsította az élőlényt.

II. ISTVÁN (1116–1131)

III. BÉLA (1172–1196)

Házinyúl. Ausztráliába az ember vitte be 1859-ben. Természetes ellensége nem volt, így túlszaporodott. Vírusos fertőzéssel csökkentették a létszámát. Egyes nyúlcsoportoknál kialakult a vírus-rezisztencia.

Áruszállítással véletlenül kártevők is bekerültek más földrészről. Pl. a burgonyabogár, az amerikai szövőlepke. Ez utóbbi az őskörnyezetében egyensúlyi állapotban volt. „Utána” kellett „hozni” a károsító, gyérítő atkát is.

Az evolúció illetve a kreáció bizonyítéka

Azonos: Az egész élővilág egységes eredetű és felépítettségű. Alapvető bizonyíték a DNS.

Volt kezdet, ez a tudomány mai állása szerint 12-15 milliárd évvel ezelőtt kezdődött.

Mi tudjuk, hogy lesz vége a világnak, az ateizmus erről nem nyilatkozik.

A fejlettségben az élőlények megjelenése időhöz kötött, fázisok vannak. Az ateizmus a fokozatosságra épít, Darwin nem fogadja el az ugrást, keresik az átmeneti alakot. Pl. az ősgyíkmadár (az olyan madár volt és nem gyík).

Néha találnak átmeneti élőlényt, pl. 1938-ban Latiméria kisasszony megtalálta a bojtosúszós halat. „élő kövület”. Azt hitték, 70 millió éve kihalt. A denevérek felé ma még nincs meg a transitus „átmeneti” alak!?

Az őslénytan tára fokozatosan gazdagítja a múlt ismereteit. Főleg gazdagok a tengeri üledékek. De van borostyánkő, kövület, lenyomat, jégbe fagyott mamut. Híres az ipolytarnóci őslábnym. Szükséges a múltnál a kormeghatározás, a radioaktív kormeghatározás. A 14 C felezési idő 5570 év, csak fiatal kövületekre használható.

Ilyen még: a Kálium-Argon. Urán-ólom módszer, ezzel 100.000, sőt, több millió év távlatát is fel lehet mérni.

A méréseket különböző helyeken megismétlik $\pm 5-10\%$ lehet az eltérés.

Az természetes: van a szervek között analógia, illetve homológia, az élettérben való mozgás szükséges, más és más fejlettségi fokán az élőlénynek.

A végtagok hasonló felépítése bizonyítja, hogy – Isten, a kreátor – azonos kéz munkája.

Háziasítás (Domesztikáció). Darwintól származik a mondás: a háziasszony a jó tojó tyúkokat dél-keleti, a rosszul tojóknak elvágja a nyakát. Ősi szelekció. A háziasszony ideje, sorrendje nagyjából tisztázott a tudomány számára. A háziállatok eredetét már tudományosan meg lehet állapítani.

Az ember a saját hasznára, céljaira végezte a háziasszonyt. Itt elsősorban alapszükségletek domináltak, majd és a jelenben is sok a hobbiállat.

A rövid lábú ankon juh, amely mutációval jött létre, előnyös, nem kóborol messzire, alacsony karámban is őrizhető.

A tacsó üregekbe is befér, kotoréke, az agár gyors futó stb.

A növénytermesztésben a többlethozam (heterozis kukorica).

Gyorsabb fejlődés, piacképesség – mesterséges takarmányozás (tyúkhíbridek).

Hibridizációval, vegetatív szaporítással új és nagyobb mennyiségű állományt lehet termelni (gerbera).

A szaporítás mindig újra mesterséges úton történik.

A mesterséges szelekció, hibridizáció révén az ember az ősi szirtigalambból 150 év alatt létrehozta a ma élő összes galambfajtát. Ma 300 különböző fajta van.

Häeckel biogenetikai alaptörvénye

Vida Gábor (ELTE Genetikai Tanszék) írja, idézem:

„Egy teljesen más célra kialakult gén az evolúció során, úgy tűnik, hogy használható más célra is.”

Tehát az embrionális kori kopoltyúívekből fejlődhetek kopoltyúk, majd az emlősöknél állkapocs és egyéb szerv. A halakat Isten teremtette és tervében már az emlősök is benne voltak.

Az erszényesek valamint a nagy futómadarak helye a lemeztektonika következménye, csak a Déli földrészen vannak. A Gondwana sajátosan fejlődött.

Bizonyos koroknak tipikus „vezérkövületei” maradtak fenn, mint korszakjelzők.

Pl.: Carbon – magvas páfrányok – kőszén
Trilobita – óidő Ammoniták – középidő
Dinok – középkor

Bizonyos: minél régiebb korú az üledék, a benne talált élőlények annál kevésbé fejlettek.

A kihalás okaként több szaktudós írja: túl specializálódott(?) (A papucsállatka, a legfejlettebb egysejtű, hogyan maradt életben?)

Szakkönyvben olvasható: „A természetnek nincs tudatos változtatási iránya, viszont rengeteg ideje és nagyon sok egyede van. Véletlenszerűen kísérletezik, és ami beválik, azt megtartja.”

Ma már tudjuk, nem állt rendelkezésre végtelen idő. Az állatnak ösztönszerűen kell cselekedni, ez előnyös. A tudat, a szabad akarat hogyan jelent meg? Véletlen! Meg volt a fennmaradás lehetősége? A Homo sapiensnek van valami többlete.

Az ember

Az élővilág egységes, az ember is tagja. Rá is érvényesek a természet törvényei.

Az ateisták az anatómiai többletet mérik, illetve hasonlítják össze. Ilyen a gerincoszlop 2x alakja, egyenes testtartás, a kéz felszabadul a munkára. A munka tette az embert emberré.

A másik fontos anatómiai tényező az agy fejlődése. Méret szerint sorrendbe állítják: a főemlősé 500, az előemberé 1200, a mai emberé átlag 1300 köbcentiméter.

De az ismert adatok! A neandervölgyi ember agykaponyája 1500 köbcentiméter. Anatole France (francia író) 1000 köbcentiméter, Turgenyev (orosz író) 2000 köbcentiméter. Melyik volt okosabb ember?

Döntő különbség hitünk szerint:

Az állatnak is van pszichéje (madarak, emlősök). Az embert Isten saját képmására alkotta és lelket „pneumát” lehelt belé!

Emberi többlet: a szabad akarat – nem ösztönös lény, képes a jóra és a rosszra is.

Csak az embernek van jövőtudata (a sírokban étel, eszközök, a halott lova).

Csak az ember képes beszélni. Isten keresi, megszólítja Ádámot: - Hol vagy? – Ádám felel; felelős személy!

Chromszky, a híres nyelvész mondja: a beszéd kb. 35 ezer éve, hirtelen jelent meg, összefügg a bal agyfélteke fejlettségével. Más nézet szerint 30-40 ezer éve fokozatosan jelent meg.

Csak az ember képes az isteni kegyelem megismerésére, bűnbánatra és képes megbocsátani.

(Lektorálta: Dr. Bolyki János teológiai professzor és Dr. Fodor László docens, genetikus)

II. GÉZA (1141–1162)

Reményik Sándor költészete a református iskolában

Győri L. János

Kilencedik évfolyamos gimnazista diákjaimmal szokásomhoz híven az idei tanév első napjaiban is *Legkedvesebb költőm* címmel írtam házi dolgozatot. A feladat ellenőrzése során kiderült, hogy az egyik diáklány Reményik Sándort választotta. A közel negyvenfős osztályban ő volt az egyetlen, aki olyan költőről írt, akinek verseivel általános iskolai tanulmányai során vélhetően nem a tanórákon találkozott. Történt mindez szeptember közepén, amikor már a mostani Reményik-konferencia előkészületeivel voltam elfoglalva, s ez a dolgozat készítetett arra, hogy diákjaink körében olyan olvasásszociológiai felmérést készítsék, amely Reményik Sándorral kapcsolatos ismereteiket térképezi föl.

A jelzett fölmérést a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (továbbiakban: Református Gimnázium) és a város egyik önkormányzati gimnáziuma 9. és 12. évfolyamának három-három osztályában végeztem, azaz mintegy 400 kérdőívet töltöttem ki (az érintett önkormányzati intézmény nevét az igazgató kéré-

sére nem közlöm). Ez talán nem tűnik túl nagy számnak, de mint majd látni fogjuk, ahhoz mégis elegendő, hogy a két iskola diáksága közötti lényeges különbségre – legalább is a Reményik-ismeretre vonatkozóan – egyértelműen rávilágítson. Sőt ha megfontoljuk, hogy a Református Gimnázium esetében a felmérés az egész diákság közel felét, az önkormányzati iskolában pedig mintegy kétötödét érintette, akkor azt kell mondanunk, hogy a felmérés a két érintett intézményre nézve igenis reprezentatívnak tekinthető. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy míg az utóbbi intézmény eredményei feltételezhetően az adott középiskolás korosztály átlagos ismeretszintjét tükrözik, addig a Debreceni Református Gimnázium mutatói nem annyira a református középiskolák átlagának, hanem inkább a szigorúbb értelemben vett egyházközeleti református ifjúságnak a Reményik-képet mutatják, hiszen ebbe az iskolába ma is többnyire viszonylag szigorú egyházas feltételek mellett lehet bekerülni.

A kérdőív az alábbi kérdéseket tartalmazta:

1. Találkoztál-e már Reményik Sándor nevével, s ha igen, hol?
  - a/ Eddig még nem hallottam róla;
  - b/ Hallottam Reményikről: otthon családi környezetben, általános iskolai tanórán, középiskolai tanórán, szavalóversenyen, hittanórán, rádió- vagy televízió-műsorban, valamilyen egyházi rendezvényen, egyéb módon, mégpedig: ..... (a felsoroltak közül több elem is aláhúzható).
2. Ismereteid szerint melyik évszázadban alkotott Reményik Sándor? Húzd alá a megfelelő választ:
  - a/ 18. század
  - b/ 19. század
  - c/ 20. század
  - d/ ma is él.
3. Tudod-e, hogy a történelmi Magyarország melyik tájegységéhez kötődik leginkább Reményik Sándor? (Megnevezhetsz várost vagy megyét is).
4. Milyen verscímekeket ismersz Reményik Sándortól?
5. Próbálj idézni Reményik Sándortól néhány sort!

A 6. kérdés arra vonatkozott, hogy az érintett diák egyházi vagy önkormányzati intézményben végezte-e általános iskolai tanulmányait. A 7. pedig felekezeti hovatartozására kérdezett rá. Az utolsó két kérdést az önkormányzati iskola diákjai nem kapták meg.

A kiértékelt kérdőívek alapvetően kétféle összehasonlításra kínálnak lehetőséget. Egyrészt lemérhető segítségükkel, hogy a két különböző közegben nevelkedő, azonos korú ifjúság Reményik-ismerete között van-e különbség, s ha igen, milyen módon érhető ez tetten. Másrészt rámutat arra is, milyen mértékű és irányú válto-

zás történik a Reményik-ismeret terén az egyes iskolákban az ott töltött évek folyamán.

A teljesség igénye nélkül íme néhány, a kiértékelés nyomán nyert számadat. Az első kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy az önkormányzati iskola diákjainak 86 %-a nem hallott Reményikről. A 9-eseknél ez az arány 92 %-os, a végzősöknél pedig 80 %-os, jóllehet a középiskolai évek végére megduplázódik azok száma, akik egyáltalán értékelhető válaszokat tudnak adni, de még akkor is tízből csak két diák rendelkezik ismeretekkel az érettségi évében Reményikről. A Református Gimnázium tanulóinak 27 %-a nem hallott a költőről; ez a 9. évfolyamban 43, míg a 12-ben csupán 6 %-ot jelent.

Az önkormányzati iskolában igennel válaszoló ismereteik forrásaként nagyjából egyenlő arányban nevezik meg az otthoni légkört, a szavalóversenyeket, a hittanórát és az egyházi rendezvényeket. Azaz úgy tűnik, hogy az igennel válaszoló diákok többségének itt is valamilyen kapcsolata volt/van az egyházi élettel. A Református Gimnázium 9. évfolyamos tanulói ismereteik forrásaként elsősorban a szavalóversenyeket (20%), az egyházi rendezvényeket (15 %), a családi környezetet (14 %) és a hittanórákat (9 %) nevezik meg. Kicsi, de mérhető százalékban jelenik meg a testvérekre, barátokra, a lelkészre vagy a médiára való utalás. A 12. osztályosok hasonló arányban hivatkoznak a családi háttérre (14 %) és a hittanórákra (7 %), igen erős emelkedést mutat viszont a szavalóversenyekre (30 %) és az egyházi rendezvényekre (29 %) történő utalás. Az igennel válaszoló végzős diákok 10 %-ánál szerepet játszanak a barátok, az osztálytársak is, de csak 6 %-uk emlékszik úgy, hogy Reményik nevét középiskolai tanulmányai során a tanórán is hallotta. A Református Gimnázium 12-es tanulóinál kis százalékban ugyan, de megjelennek olyan források is, amelyek sem három évvel fiatalabb iskolatársaiknál, sem az önkormányzati iskola diákjainál nem regisztrálhatók, így pl. az Internet (3 fő), a lelkigondozói beszélgetés (2 fő), a CD-használat és a Bocskai Színpad előadása (egy-egy fő), sőt két diáknál irodalmi lexikonra is történik utalás. Látható tehát, hogy a református gimnáziumban töltött évek során megnövekedett információmennyiségnek csak elenyésző arányban van tanórai forrása, inkább a kötetlenebb, önállóbb ismeretszerzési formák kerülnek előtérbe (szavalóverseny), illetve tovább növekszik a hitéleti alkalmak hatása. Úgy tűnik, hogy a Református Gimnáziumban ebben a korosztály-

KÁLMÁN (1095–1116)

ban néhány diák már tudatosan is keres információkat a költőről (erre utal néhányuknál a lexikon, az Internet, vagy a CD említése).

Arra a kérdésre, hogy melyik évszázadban alkotott Reményik Sándor, az önkormányzati iskola diákjainak 37 %-a adott helyes választ, jóval többen, mint ahányan azt vallották, hogy hallottak már a költőről. A megkérdezettek egy része tehát egyszerűen helyesen tippelt. Azt viszont, hogy a költő neve Erdélyhez kötődik, mindössze 7 %-uk tudta. A Református Gimnáziumban 77 % nevezte meg helyesen működési időként a 20. századot, a 9-eseknek 70 %-a, a végzősöknél pedig 84 %-a. Reményik erdélyi kötődéséről itt a tanulók 30 %-a tud (a kilencedikeseknél ez az arány még csak 12, a végzősöknél viszont már 53 %). Az előbbieket közül mindössze egy tanuló nevezi meg Kolozsvárt is, a 12-eseknek viszont már 14 %-a. Sőt két diák még azt is hozzáfűzi válaszához, hogy a költő a Házsongárdon van eltemetve.

Reményik-verscímet az önkormányzati iskola mintegy 200 tanulója közül mindössze négy tanuló tud megnevezni (ez mindössze 2 %-ot jelent), míg a Református Gimnáziumban a tanulók 19 %-a (a 9-eseknél 11, a 12-eseknél 28 %-os az arány). Az önkormányzati gimnáziumban kitöltött kérdőíveken az alábbi címek szerepelnek: Templom és iskola (3 fő), Kegyelem (2 fő),

Eredj, ha tudsz (2 fő), Mi mindig búcsúzunk és János evangéliuma (egy-egy fő).

A Református Gimnázium 9.-esei az alábbi címeket ismerik: Templom és iskola (5 fő), Eredj, ha tudsz, Kegyelem, Csendes csodák (3-3 fő), Akarom, Mi mindig búcsúzunk, János evangéliuma, A fordító, Pacsirta (két-két fő), Találkozás, Ahogy lehet, Elődeim emberiségéből (egy-egy fő). A végzős diákoknál jóval színebb a paletta. Itt is a Templom és iskola vezet (18 fő), s talán e vers népszerűségének az is oka lehet, hogy a rendszerváltás után a Kollégiumi Kántus műsorán éven át szerepelt a költemény kórusváltozata, melyet Birtalan József marosvásárhelyi zeneszerző a Kántusnak ajánlott. Népszerűségben ezt a Kegyelem című vers követi (12 fő), majd az Akarom (7 fő) és a Mi mindig búcsúzunk (6 fő) következik. Látható tehát, hogy a népszerűségi lista élén mindkét iskolában s mindkét évfolyamon szinte ugyanazok a versek állnak. A Református Gimnázium 12.-eseinél azonban feltűnik néhány olyan vers is, amely e korosztály körében kevésbé ismert: a Béke (4 fő), a Fagyöngyök (3 fő), a Pilátus (3 fő), az Öröktűz és A feltámadt Lázár litániáiból (2-2 fő).

Ami a következő kérdést illeti, az önkormányzati iskola mintegy kétszáz diákjából csupán egyetlenegy tud idézni néhány sort (a Kegyelem című versből). A Református Gimnázium diákjainak 11 %-a tud legalább néhány sort kívülről, a 9.-eseknek még csak 5 %-a, a 12.-eseknek viszont már 16 %-a, ami szám szerint hat illetve 17 diákot jelent. Az idézett versek értelemszerűen a fenti címekhez kapcsolódnak. Legtöbbször tehát a Templom és iskola, a Kegyelem és az Eredj, ha tudsz című költeményeket idézik.

Végül még egy apró adalék a felekezeti hovatartozás és a Reményik-ismeret kapcsolatához. Mint jeleztem, az erre vonatkozó kérdések csak a Református Gimnázium diákjai által kitöltött kérdőíveken szerepeltek. A kérdőíveket kitöltő tanulók 10 %-a nem a két történelmi protestáns felekezethez tartozónak vallotta magát (református vagy evangélikus), hanem a római vagy a görög katolikus, esetleg valamelyik neoprotestáns kiségyház tagja. Ennek a 22 diáknak az eredményei alig-alig jobbák, mint az önkormányzati iskola tanulóié. Ez is azt látszik igazolni, hogy a Református Gimnáziumban sem maga az oktatás tartalma, azaz a tanórai munka befolyásolja a diákok Reményikre vonatkozó ismereteit, hanem sokkal inkább az a családi, gyülekezeti, spirituális háttér, amelyből a diákoknak egy jelentékeny része az iskolába érkezik. Akad viszont a katolikus diákok

között egy válaszadó, aki túlteljesítve a kérdőív elvárásait, egészen meglepő és naprakész ismeretekről tesz bizonyosságot. Ez az eset jelzi, hogy nagyon kis számban ugyan, de vannak Reményiknek még a tizenévesek körében is nem felekezeti-függő kedvelői is.

Bár e felmérés lehetőségeinkből következően alapvetően lokális jellegű volt, hiszen mindössze két középiskolát vont be a vizsgálatba, a két intézmény között megfigyelhető nagyon markáns eltérések mégis igazolni látszanak azt, amit a Reményik-örökséget közelebbről ismerők eddig is sejtettek, hogy hazánkban az elmúlt évtizedekben Reményik szellemének ébrentartásában a protestáns egyházi közegnek meghatározó szerepe volt. Ez azonban némileg le is szűkítette a Reményik-képet, hiszen az egyházi élet közegében elsősorban a gyülekezeti vagy hazafias rendezvényeken jól szavalható versek kerültek előtérbe. Magam is úgy tapasztalom, hogy lelkészeink, tanáraink, s általában a Reményiket kedvelő és olvasó szélesebb közönség ma hazánkban ugyanazt a kb. 20 verset ismeri, amelyekről a Református Gimnázium diákjai is számot tudtak adni. Érdemes lenne megvizsgálni, mi a helyzet vajon e téren Reményik szűkebb hazájában, Erdélyben.

Úgy gondolom, hogy ha egy egyházi iskola olvasásszociológiai mutatói bizonyos költők – esetünkben Reményik Sándor – vonatkozásában jobbák, mint az országos átlag, az önmagában nem érdem, hanem egy olyan állapot, amely az adott iskolára és tanáraitra nagyobb felelősséget ró. Az ilyen helyzet arra kell hogy ösztönözze a tanárt, hogy diákjaiban árnyalja, gazdagítsa, továbbépítse azt a képet, amellyel ők a szülői házból, az általános iskolából vagy a gyülekezeti közösségből a középiskolába érkeznek. Ha szükségesnek látja, meg kell ezt tennie akár a tanórai kereteken belül is. Hadd jelezzem befejezésül, hogy a református középiskolai oktatásban ennek korábban volt már előzménye. A Debreceni Kollégium tanára, Zsigmond Ferenc 1933-ban jelentette meg azt a református gimnáziumi oktatásban másfél évtizeden át használt irodalomtörténeti tankönyvet, melyből egykor szüleink, nagyszüleink nemzedéke tanult. Ebben a könyvben a szerző Reményik Sándort a kortárs lírát bemutató fejezetben igen elismerő szavakkal illeti, s külön foglalkozik az általa írott Végvári-versekkel is.

Reménységem szerint e konferenciánk is hozzájárulhat ahhoz, hogy egyházi közvéleményünk árnyaltabban láthassa Reményik Sándor alakját és költészetét.

(Előadás a debreceni Reményik Sándor-konferencián 2003. október 18-án)

E számunk képei

Egy színes képes könyv a magyar királyokról. Szent Istvántól IV. Károlyig, majd ezer év 52 magyar uralkodójának történelmi hitelességű arcképe koronázási díszben, címerekkel. A rövid életrajzokból a személyeken túl a magyar állam és nemzet sorsa is kibontakozik. A könyv a történelemtanítás ajánlott segédeszköze.

További részletek és megrendeléshez szükséges elérhetőségek a www.sm-art.hu/kiralyok/ internet oldalon található.

A szerkesztőség ajánlása:

Somogyi Győző festőművész 2000 és 2004 között megfestette a Magyar királyok arcképcsarnokát. Az 54 festményből álló sorozatot Kaposvár megyei jogú város Önkormányzata állandó kiállításon mutatja be.

A kiállításához készült elegáns kiállítású katalógus könyvként is élmény.

Minden koronás államfőt királyként ábrázol. Méltóságban, pompában, előkelőségben, a koronázási ékszerekkel. Hiteles ábrázolások csak 1300 óta maradtak fenn, de a festőművész keresi a családi vérvonal megragadható karaktereit (pl. Orseolo Péter szakálla, Salamon arcvonásai). Az Árpád-házi királyok közös származása, *Árpád vére* a portrék alapján is jól látható.

A sorozatban akad egy-két megdöbbentő kép is. Mátyást ritkán látjuk szemből – legismertebb portréi oldalnézetből mutatják, itt új vonásaira ismerhetünk. Három királyunkat mutatja idős korában: Zsigmond, I. Ferenc, Ferenc József. Megoldást fest arról, hogyan állhatott a korona a négyéves III. László fején. Kálmán pedig nem púpos – hiszen talán csak megrendelésre gyártott elfogult források látták így.

Természetesen II. József nem viseli a koronát. Egyes királyainkat dicsfény, másokat ragyogás övez. A királyokat címerpajzsok veszik körül, nevüket la-

tin betűk és rovás mutatja (íme, így vagyunk, Európában magyarok).

Naiv báj és fenségesség, romantikus tisztelet, időtlen statikusság hatja át a képeket. Megkapó összbnyomás, elmélyülésre csábító részletek egyszerre állnak előttünk.

A kötetben olvasmány is kínálkozik. Somogyi Győző arról vall, hogyan látja ő királyaink korát, milyen történelmi események barázdáit kereshetjük arcukon. Egy-egy oldalon, utalásszerűen értékeli uralkodóinkat. Van, ahol bátran szembeszáll az utóbbi évek történetírásában uralkodó felfogással. Orseolo Péter jól indul, de elbukik. Salamon legendás élete a keleti egyházban szentté válik. II. András nem egy léha országszétdobáló. Több királyuk hoz személyes, családi áldozatot az országért. Lajos valódi lovagkirály, aki álruhában is járja az országot, lovagi háborúi pedig nem sújtják a polgári lakosságot. A Habsburg-uralkodók között is talál dicséretre méltóakat. II. Lipót érdemeit már a rendi-nemesi történetírás is felismeri, de II. Ferdinándról kevesebbszer szólunk elismeréssel. Nehéz ítéletet mondani II. Józsefről. Türelmetlen, erőszakos reformjai nélkül talán kisebb lett volna a patrióta nacionalizmus felhívó ereje.

A rövid esszék szólnak arról, mit tett egy adott király a keresztény Ma-

gyarországért, mit tett a nemzeti jelképek erősödéséért. Néhány helyen korrajz egészíti ki a portrét.

Somogyi Győző vallja és értelmezi a Szent Korona-tant. Vallomásain át-süt katolikus hite és meggyőződése, és hazaszeretete. Ha lehetne ma udvarhű történelmet írni, a kötetet könnyen odasorolnánk. Mint Istentől rendelt felsőbbiséget, tiszteli a királyokat, és az utókor tagjaként számon kéri rajtuk, hogyan jártak el királyi tisztükben.

Nem hallgatja el azon meggyőződését sem, hogy Európa közepén a Magyar Királyság béke és egyensúly biztosító volt.

Református hitvallóként néhány királyt másképp látunk. Mégis, mondjuk el: a kötet elegáns megjelenése, a benne megérezhető történelemszeretet és elmélyülés alkalmasak arra, hogy a hagyomány tiszteletére hívják fel a fiatal olvasókat. Megkapó színes képeivel azon is elgondolkoztat, milyen ember is lehetett valójában az adott király.

Egy király – egy oldal. Az A/5 méretű kiadvány igényes megjelenése és méltó tartalma különösen alkalmasá teszik arra, hogy általános iskolában, középiskolában a tanulók tanév végi jutalomkönyvként vagy ballagásra szánt ajándékképpen megkapják.

- A szerk. -

Új típusú érettségi magyar nyelv és irodalomból

Mayerné Pátkai Tünde

Alig egy esztendőnk van hátra az új típusú érettségi bevezetéséig, mégis úgy tűnik, hogy sokak számára még mindig misztikus homály lengi körül a közép és emelt szintű érettségi követelményrendszerét. Jóllehet, még jövő tavaszig némely részletkérdésben a változtatás lehetősége fennáll, nekünk, szaktanároknak nagyon komolyan kell vennünk tanítványaink felkészítését, trenírozását, de mindenek előtt nekünk, magunknak kell a követelményrendszer ismeretében változtatni módszereinken. A vizsga-követelmények teljesítéséhez ugyanis alapvető szemléletváltásra van szükségünk.

Bizonyára sokak előtt ismeretes, hogy ezentúl történelemből, fizikából, kémiából stb. is fognak esszé-dolgozatot írni a diákok. A magyartanárnak tehát kiemelt szerep jut, hiszen valamennyi írásbeli produktum minőségét meghatározza, hogy a jelölt mennyire tud érvelni, cáfolni, bizonyítani, reflektálni. Az új típusú érettségi bevezetésének preferált céljai az objektív mérés és értékelés, az esélyegyenlőség biztosítása valamint a megszerzett tudás és a munka világának közelítése egymáshoz. Mindez természetesen a nyelviség, a kommunikáció útján valósul meg, ezért is nyomja nagyobb felelősség a magyartanárok vállát.

Vegyük most sorra a változásokat! A magyar nyelv és irodalom érettségi továbbra is *szóbeli és írásbeli részből* tevődik össze. A jelölt szabadon dönthet arról, hogy *közép vagy emelt szinten* kíván-e érettségi vizsgát tenni. Az emelt szintű szóbeli vizsga letételéhez az OKÉV által központilag kijelölt intézménybe kell majd elmenni, az összes többi vizsgára mindenkinek helyben, a saját iskolájában lesz lehetősége. A középszintű írásbeli dolgozatok javítása helyben, az igazgató által megbízott helyi szaktanár munkájával történik, az emeltszintű dolgozatok javítóját az OKÉV jelöli ki. Mindkét szinten központilag határozzák meg a feladatokat. A középszintű dolgozatok egy szövegértési és egy szövegalkotási részből állnak majd, emelt szinten pedig egy úgynevezett műveltségi feladatsort és három, a középszintűtől lényegesen eltérő szöveget kell megalkotni.

Az írásbeli vizsga ideje mindkét esetben továbbra is 240 perc, amelyet a vizsgázó maga oszthat be. 40 pontot szerezhet a szövegértési, illetve a műveltségi

feladatsor tökéletes megoldásával, a szövegalkotásra maximálisan 60 pont adható. A pontozáshoz a javító tanárok részletes javítási útmutatót kapnak. Helyesírási hibákra összesen 15, a nehezen olvasható írásképre 3 pont vonható le az írásbelin megszerezhető 100 pontból. A szóbeli vizsgára bocsátás feltétele, hogy mindkét feladattípusból el kell érni a maximális pontszám 10 %-át.

A szövegértési feladat szövege általában 600-700 szó terjedelmű esszé, ismeretterjesztő céllal íródott tanulmány, publicisztikai mű egésze vagy része, amelyet minden diák a feladatlap elején olvashat. A feladatok megoldása általában a kérdésre adott válasz rövid szöveges kifejtése, esetenként a megadott válaszvariációk közötti döntés. Az emelt szintű írásbeli vizsga nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsora egy alkotáshoz – lírai műhöz, szépprózai alkotáshoz, illetve részlethez, esszéhez, értekező prózához vagy annak részletéhez – kapcsolódik. A feladatsor nyelvi és irodalmi ismeretek alkalmazását, fogalmak felismerését, azonosítását, esetenként definícióját tartalmazza, különböző történeti, tematikus, motivikus összefüggések feltárására irányul, továbbá tartalmaz a vizsgálandó szöveg nyelvi, grammatikai, retorikai, stilisztikai, szövegtani, helyesírási jellemzőire irányuló kérdéseket. A nyelvi, illetve irodalmi műveltséget vizsgáló kérdések aránya általában 40-60%.

A középszintű érettségi írásbeli vizsga szövegalkotási feladatai részben megőrizték a klasszikus írásbeli jellemzőit. Továbbra is három feladat közül választhat a jelölt. Maximálisan 4-5 oldalnyi terjedelmű dolgozatot kell írnia az alábbiak egyikéből.

A.) Érvelő fogalmazás nyelvi, irodalmi, általános, kulturális, etikai, életmódbeli kérdésekről. A feladat tartalmaz egy gondolatébresztő, az érvelés tematikai hálózatára utaló szöveget, szövegrészletet. E felvezető szöveg lehet kritika, esszé, publicisztikai mű, stb. részlete. A feladat megfogalmazása nem feltételezi a felvezető szöveg egészének ismeretét.

B.) Egy mű (pl. lírai alkotás, rövid szépprózai mű, drámarészlet, esetenként esszé) adott szempontú elemzése, értelmező bemutatása.

C.) Két, esetenként három szöveg (pl. szépirodalmi mű, műrészlet) adott szempontú összehasonlítása. A feladat megjelöli a szövegek összehasonlító elemzé-

sének, értelmezésének kiemelt szempontjait, pl. poétikai, stílusbeli összevetést.

Az emelt szintű írásbeli vizsga mindhárom szövegalkotási feladatát meg kell oldania a vizsgázóknak. Ez esetben rövidebb terjedelmű szövegműveket kell megírni a következők szerint.

A.) Egy adott mű vagy irodalmi, kulturális, esztétikai, bölcséleti etikai kérdés értelmezése, értékelése adott terjedelemben.

B.) Érvelő szöveg megfogalmazása: reflektálás egy jelenségre, korjelenségre.

C.) Valamely gyakorlati szövegfajta megalkotása (pl. vitaindító, hozzászólás, kérvény), esetenként adott címzettnek, megjelölt kommunikációs helyzetben, illetve adott műfajban. A feladatok bármelyike lehet szövegbázisú (pl. irodalmi művet közlő, az esszé, a kifejtés, értékelő érvelés alapjául szolgáló rövid felvezető idézetet tartalmazó) vagy szövegbázis nélküli.

Természetesen ezután is lehetőség lesz az írásbeli dolgozatok megtekintésére és az esetleges reklamációk bejelentésére az igazgató, illetve az OKÉV útján.

A középszintű szóbeli vizsgák megszervezéséért és lebonyolításáért továbbra is az iskola igazgatója a felelős. Itt a követelmények

figyelembe vételével a szaktanár (ill. a szaktanári munkaközösség) által összeállított tételsorból vizsgáznak a diákok. Külön húznak irodalmi és nyelvi tételt, ám az értékelésnél nem válik szét a két terület. Egyszerre kell majd holisztikusan és analitikusan értékelni a nyelvtani-, irodalmi-, kulturális tájkozottságot, a megfelelő szóhasználatot, a világos tagolást, a logikus érvelést, a lényegkiemelést és a rendszerezést. Ez előre láthatóan le fogja lassítani a szóbeli vizsgák menetét, hiszen ilyen összetett értékeléshez idő kell, és nem lehet a nap végére halasztani a tartalomért adható 25 és az előadásmódért adható 25 pont arányos megítélését.

Az emelt szintű szóbeli vizsga letétele egy háromfős szakmai bizottság előtt történik, ahol szintén 24-24 tételtől húznak a hallgatók. Ezeket természetesen központilag jelölik majd ki egy várhatóan januárban nyilvánosságra hozott igen bőséges tételsorból. Itt is, mint a középszintű vizsgán 50 pontot lehet szerezni. A pontok összesítése és a százalékos számítások alapján az osztályzatok megállapítása az iskolában érettségiztető vizsgabizottság feladata. Ebből következik, hogy az emelt szintű vizsgák zajlanak majd le előbb, illetve várhatóan a vizsgaidőszak megnyúlik a mostanihoz képest.

Ennyiféle változás után meg kellene részletesen vizsgálni az új típusú érettségi részletes követelményrendszerét és kompetenciáit. Hely hiányában most csak az új elemekre hadd hívjam fel a figyelmet. Az életművek, portrék, látásmódok, a világirodalom, a színház- és drámatörténet mellett nem kerülhető ki a kortárs irodalom, az irodalom határterületei és a regionális kultúra témaköre. Az egyes témakörök tételeinek aránya különbözik közép- és emelt szinten. Nyelvtanból az ember és nyelv, a kommunikáció, a magyar nyelv története, a nyelv és társadalom, a nyelvi szintek, a szöveg,

ZSIGMOND (1387–1437)

a retorika alapjai és a stílus és jelentés témakörökből állnak össze majd a tételek.

Mint látjuk, valóban lényeges változásokat hoz az új típusú érettségi, amelyre bizony alaposan fel kell készülnünk ahhoz, hogy tanítványainkkal együtt mi magunk is sikeresen vizsgázzunk. Hogy ki milyen módszerhez és melyik tankönyvhöz folyamodik, az egyéniség kérdése. Annyi azonban bizonyos, hogy a szakmai munkaközösségeket és a tantestületet szorosabb együttműködésre és igényességre készíti.

Mindannyiunknak jó reménységet, hitet és bátorságot kívánok az új kihívások leküzdéséhez!

Nagyváthy János, mint európai polgár...

(185 évvel ezelőtt halt meg az „első iskola” első inspektora)

Szabó Sándor

Alapvetés

Nemzetünk ezeréves történetében hanyattatásaink és felemelkedéseink során: megmaradásunkat, túlélésünket, jókedvünket, bőségünket édes hazánk áldott agrológiai adottságai, kitűnő klimatikus viszonyai, földművelő népünk gondos keze, hazáját szerető szíve határozta meg. Hazánk első igazi agrárszakírója Nagyváthy János halálának 185. évfordulóján, ezen a szent helyen ahol alkotó éveinek élt elsősorban erőt meríteni gyűltünk össze. Nem csak e kiváló férfiú az évfordulója ad erre okot, hanem az a kétségtelenül történelmi tény, hogy néhány hét múlva az Európai Unió polgárainak mondhatjuk magunkat. Nem tisztem, sem nem tudományom értekezni abban, hogy az Európai Unióba lépés és a magyar agrárium viszonylata hogyan alakul, hogyan változik. Nyilván erre válaszolnak a szakemberek és a politikacsinálók. Dolgozatomban csupán arra kerestem választ, - mint Nagyváthy Jánosnak, szeretett iskolánk első inspektorának késői, méltatlan utóda - hogy mi magunk mit meríthetünk iskolánk praktikus jótevője, egy korát megelőző, igazi európai polgár életművéből.*

Korrajz

Nagyváthy János életének 64 éve Európa és Magyarország, mozgalmas és átalakuló időszaka. A feudális abszolutizmust (XIV. Lajos: „*az állam én vagyok*”) felváltja a felvilágosult abszolutizmus (II. /Nagy/ Frigyes: „*Én vagyok államon első szolgája*”) váltja fel¹, s közben a Nagy Francia Forradalom komoly csapást mér a feudális viszonyokra, utat nyitva végérvényesen a polgárosodási folyamatoknak, miközben Bonaparte Napóleon a globalista éhségével akar kontinensnyi birodalmat létrehozni.² Élete során Habsburg császárok magyar királyságának alattvalója. Gyermekként Mária Terézia, ifjúként II. József, érett férfiként II. Leopold,

élete végén I. Ferenc az uralkodó. Korában a felvilágosodás eszményei: szabadság, egyenlőség, testvériség teljesednek ki. A művészetekben a késő barokk, a rokokó, a klasszicizmus irányzatai vannak jelen, sőt élete alkonyán már szárnyait bontogatja a romantika. Az ipari forradalom pedig a kapitalizálódó társadalmi átalakulást indítja el.

Európaiság

Manapság az európai jelzőt nagyon sokféle képen definiálják. A mi olvasatunkban Karácsony Sándor társaslélektani logikájának analógiájára: „*én ember; nem én ember*”³ az európai és nem európai az érdekes. A mi szempontunkból itt a nagy keleti birodalmak indifferensek, hiszen azok belső társaslélektani logikája a mai napig elkülönül az európaiktól. Azonban az európai gyökerekből táplálkozó, de hajásaiban az európaiktól lényegesen eltérő Amerikai Egyesült Államok, megjelenésének van jelentősége. Nagyváthy 32 éves amikor kihirdetik az Amerikai Egyesült Államok alkotmányát. Igaz, Európa szempontjából akkor ennek még nincs komoly kulturális és politikai súlya, de az európaiság ettől az időponttól válik jelentős jelzővé. Az európaiság nem valami légnemű kozmopolita életmód lehetősége, hanem a kontinentális gondolkodás kérdése. A kontinentális gondolkodás pedig a zsidó-keresztény hitvilágon, a görög-római kultúrán alapszik, alapvetően átítva a nemzeti öntudattal.

Enciklopédikus műveltség

Nagyváthy János európaiságának alapja a korára jellemző, mai szemmel irigylésre méltó enciklopédikus műveltsége. A miskolci református partikulában kezdte tanulmányait, majd a sárospataki Református Kollégiumban tanult teológiát és jogot. A XVII. századi református iskolarendszer tagjai, a mai mértékkel is mérve kitűnő eu-

* Az idézeteket a forrásokban talált eredeti helyesírásnak megfelelően közlöm.

¹ Az Emberiség krónikája; Officina Nova, Budapest - p. 599.

² „komáromi kalendárium szerkesztője kérte írni valamit a jövő esztendei kalendáriumba - Nagyváthy az asztalhoz ült, tollat fogott, azonban nem írt, hanem rajzolt. A képen mosolyogtak a kalendárium jövő évi olvasói. A tér közepén nagy földgömb áll, jobb oldalon Napóleon irtózatos szájjal, hogy befalja a világot; a baloldalon pedig egy magyar huszár, ki fűgét mutat a császárnak.” Nagyváthy Kálmán: Nagyváthy János élete- Pozsony, 1891. - p. 32.

³ Karácsony Sándor: A magyar észjárás, EXODUS, Budapest, 1941 - p. 292.

rópai iskolák voltak. A pataki schola a maga szintjén pedig Európa egyik legkiválóbbika volt. Akkoriban a maihoz képest jóval nagyobb arányban vettek részt a végzett diákok a magister-képzésben Európa vezető egyetemein. Nagyváthy másfél évig a losonci iskolában tanított, egy főúri családnál nevelősködött, később pesten Mitterpacher mezőgazdasági előadásait hallgatta.

A Magyar Tudós Társaság alapító okiratában a tagok felsorolásánál Révay a következőket jegyzi fel Nagyváthyról: „... igen gyakori bizonyítékok igazolják, hogy különböző természetű tudományokban kiválóan jártas. Érdeklődési köre leginkább a természettanra, technológiára, gazdaságtanra és természetrajzra irányul. A matézisben is kiválóan gyakorolta magát, továbbá filozófiában, statisztikában, államtudományban és vegytanban; Buzgón érdeklődik az anatómiai kísérletek iránt. A magyarokon kívül a latin, német és francia nyelvet is beszéli, érti az olaszt és az angolt és eléggé emlékszik a görögre és héberre is.”⁴ Beutazta Ausztriát, Stájerországot, Olaszországot. Később járt Belgiumban is (nyilván akkor német területeken is.) Utazásai során nagy buzgalommal gyűjti könyvtárát.

Rövid ideig tartó, de felfelé ívelő katonáskodása során ismerkedik meg gróf Tolnai Festetics Györggyel. Élete ezen időszakában, 1788-ban lesz szabadkőműves. A „Nagyszívűséghez” címzett páholy tagjaként számos olyan kapcsolatra tesz szert (Széchenyi Ferenc, Kazinczy Ferenc, Esterházy Károly stb.), mely további sorsát döntően befolyásolta. A XVIII. századi magyar szabadkőművesség számos titkos társaságból állt. A mi szempontunkból a jelentősége abban van, hogy csirái voltak az abszolutizmussal szembeni nemzeti ellenállásnak, a magyar nyelvújítás elindításának, a tudományok terjedésének, az információ áramlásának.

Korát megelőzve, és mintegy 100 évvel az ugyancsak miskolci illetőségű Herman Ottót is lekörözve a madárvédelem fontosságát ismeri fel: „...mert, ha a madarakat elpusztítjuk, majd a férgek szaporodnak el.”⁵ Széleskörű érdeklődését mutatja, hogy nagy buzgalommal vizsgálja a Balaton parti fövenyt. Kutatva a homok vas tartalmát, a homokban található mikroszkopikus féldrágaköveket. Sőt, még malakológiai megfigyeléseket is végez a balatoni kagylók (Mya Arenaria L., Mya pictorum L.) igazgyöngy képzését illetően.⁶

Családja múltját kutatva a Komárom melletti Ekelen találkozik egyik őseivel. A találkozás nemcsak a nemesi cím visszaállítását eredményezte, hanem az agrártudományokkal elmúlhatatlan szerelmét is. „Bámultam ... mint tudta kényszeríteni a földet az örök termésre, mily gyönyörű volt minden a mit termelt s hogy aránylag milyen kevés költséggel és fáradsággal tudott termelni. Az öreg Sidó (Ferenc) Nagybátyám ...tett gazdává; nála lepott meg a gondolat, hogy legboldogabb ember a világon a művelt gazda.”⁷

Polgár-i-ság

Nagyváthy János a maga korában, a mai értelemben („Feudalizmusban: a nemesi rendhez nem tartozó városi iparos, kereskedő. A város teljes jogú tagja.”)⁸ nem volt polgár. Ugyanis, mint köznemes és a feudális birtokrendszer aktív szolgálója, kimondottan korának megfelelő viszonyokban gondolkodott. Ugyan akkor, mint a felvilágosodás eszméitől fűtött, az akkori magyar szabadkőművességet (abszolutizmus és arisztokrata ellenes, felvilágosult antiklerikális) gyakorló ember, rendelkezett azzal a világlátással, mely a mai értelemben polgári identitásúvá tette. Rendelkezett azzal a küldetésstudattal és elkötelezettséggel, mely a poliszáért felelős egyént polgárrá tesz. Ezen polgári gondolkodását tükröző attitűdjét jól nyomon követhetjük iskolánk inspektorként első törvénykönyvében, melyet a diákönkormányzat megszervezésével kapcsolatban végez. „Olyan ifjúsági szervezet létesítésén fáradozik, amelyben az ifjúság professzorai irányítása mellett igazi erkölcsi cselekvésre alkalmas ifjakat nevel magából; építi a közösségi szellemet, minthogy igaz erkölcsiség csak közösségben valósulhat meg. Ez a szervezet lehetőséget nyújt majd a mindenkor ifjúságban rejlő ösztönös tevékenységben, munkára való felhasználásra.”⁹

Vallás

A szabadkőművesség egyik ismérvének a vallásellenességet tekintik. A XVII. századi magyar szabadkőműveseknél valószínű ez nem játszott domináns szerepet, ennek igazolásául álljon két szabadkőműves költő Istenes vallomása. Így ír Batsányi János: Az európai hadakozásokra című versében „Nincs isten? - nincs aki vigyázna reátok, / Dübös vakságotokban tán azt gondoljátok?”;

⁴ Vörös Károly: Fejezetek Nagyváthy János életéből, p. 14.

⁵ Kerekes Béla dr.: Agrárirodalmunk múltjából, Nagyváthy János (1755-1819): a szorgalmas mezei gazda. p. 65.

⁶ Nagyváthy Kálmán: Nagyváthy János élete- Pozsony, 1891. - p. 49

⁷ Nagyváthy Kálmán: Nagyváthy János élete- Pozsony, 1891. - pb. 4-5.

⁸ Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest- 1992. p. 1113.

⁹ Bujdosó Rezső: Nagyváthy János pedagógiai munkássága, - Pedagógiai Szemle, VII/9. - 1958

Berzsenyi Dániel: Fohászkodás című versében pedig ezt olvashatjuk: „Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér, / Csak titkon érző lelke obajtvá sejt: / Léted világít, mint égő / Nap, de szemünk bele nem tekinthet.”¹⁰

A szabadkőműves Nagyváthy Jánossal kapcsolatosan nem kerülhetjük meg azt a kérdést, mely a váláshoz való viszonyát feszegeti. A Nagyváthyval foglalkozó források nagy teret szentelnek egyik korai, vallásfilozófiai röpiratának a „Vallás-Tserélés-nek”. Egy 1958-ban megjelent munkában Bujdosó Ernő Nagyváthy materialista felfogását üdvözi.¹¹ Természetesen Nagyváthy, mint felvilágosult elme nem volt mentes a materialista nézetektől, de nem marxista módon. Életrajz írója, unokaöccse Nagyváthy Kálmán egyenesen e műve alapján ateistának tekinti.¹² Az igazság az, hogy pusztán csak arról van szó, hogy bölcsességgel bíró embernek van szabadsága ahhoz, egy vallásba való születtségét felülvizsgálja, és más vallást válasszon. Ennek családi előzményei is vannak, hiszen a polgárosodó köznemes édesapja áttért a római katolikusról a református hitre. Egy vallásellenes nézetekkel bíró Nagyváthy a vallási türelem idején miért buzdította volna Festetics grófot a csurgói gimnázium alapítására? „... az evangélikus lutheránusoknak pedig csak grammatikai scholájuk sem volt soha.”¹³ Miért szervezte volna oly szigorúan, mint inspektor az iskolai egyházi tevékenységet?

A magyar Fewdes és Zászlós úr kéziratos munkájában Szent Istvánról írja „– még jobban megerősödött abban a hiedelemben, egyedül a Keresztjén (így protestáns módon írva!) vallás az az eszköz a melly a Magyarokról a keresztvíz által lemosván a sok mocskot, vért őket a szomszédokkal megengesztelheti. Ugyan csak vallásos lelkületét igazolja az a tény, hogy a protestánsokra jellemző módon bibliai ígét választ „A’ bölts Asszony építi az ő házát: de a’ bolond önnön kezeivel elrontja azt. Salamon Péld. 14; 1” a Magyar Házi Gazdasszony műve mottójául. Mint a rációt előtérbe helyező, de vallásos, praktikus gondolkodó az okkultizmus ellen is küzd: „A gazdák még arra is vigyáznak, hogy Hold-töltén, vagy fogytán jobb-e vetni. A régiek azt tanítják, hogy Újj-boldon legjobb vetni és Hold-fogytán

aratni. A természetvizsgáló bölcsek, sok próbájuk után is, sem kárát, sem, hasznát sem tapasztalhatták. Így aztán mi is bölcsen javasoljuk, hogy a babonának békét kell hagyni.”¹⁴

Hazafiság

A nemzeti érzések fontosságát Nagyváthy korában jól fejezi ki gróf Pálffy Károly szabadkőműves tartományi nagymester 1784-ben írt általános levele: „... szövetségünk feladata, hogy testvéreink között fenntartsa és szítsa a fennkölt és hazafias szellemet. Mint jó hazafiak tartozunk édes hazánknak azzal, hogy gondosan megőrizzük magunk között e hazafias érzelmek csíráját és a nemzet csemetéit, melyek mibelyt kedvező alkalom nyílik, gondozzák, visszaállítják és terjesztik ugyanazon érzelmeket, melyek a magyar népet mind ez ideig jellemezték... Ne ejtsük tehát el ezen egyedüli eszközt, mely számunkra még fennmaradt, hogy kedves hazánknak helyes és nagy szolgálatokat tebessünk, miknek szerencsés eredményeit látni már nem remélhetünk, de mikben utódaink már gyönyörködhetnek, ami bennünket visszaidézhets emlékezetükbe, és amiért majdan áldanak bennünket.”¹⁵

Nagyváthy János egész életműve a magyarság sorskérdéseit, s tennivalóit vizsgálja az európai viszonylatokban. Többször hangsúlyozza annak szükségét, hogy műveit magyarul írja, hiszen legfontosabb társaslélektani és társaslogikai környezetünk az anyanyelv. 1816. március 16-án kelt levelében a nyelvújító vitákkal kapcsolatban írja Kazinczynak: „Mikor az orvosok meghasonlanak, a betegnek meg kell halni .. Féltő, hogy a magyar nyelv így ne járjon.”¹⁶ Iskolában a magyar nyelvűség elterjesztését szorgalmazza. Magáévá teszi a debreceni Domokos Lajos gondolatát: „Hogy a tanítványok annál is jobban megtanulhassák a maguk pensumukat, minden magyar született nyelven taníttasson.”¹⁷

Nagyon fontosnak tartja a „külső-országi” ismeretek elsajátítását, de azok bevezetését mindig mérlegetésre ajánlja: „Ezekkel mindazáltal nem azt akarom, hogy magunkat elbizzuk, és minden külsőt megvessünk: hanem azt, hogy a’ nagy újságon kapással, ne tegyünk magunkat minden kicsinyiségben, annyival inkább a ‘ Taer, Fellenberg, és Schönburg Tanítványivá: mert a’ mit azok mi ránk kiterjesztőleg tanítanak: ide haza is megtanulhatjuk többnyire.

¹⁰ Hét évszázad magyar versei I. Szépirodalmi Kiadó, Budapest. 1978. - pb. 663. 834.

¹¹ Bujdosó Ernő: Nagyváthy János pedagógiai munkássága, Pedagógiai Szemle, VIII/9. - p. 851.

¹² Nagyváthy Kálmán: Nagyváthy János élete- Pozsony, 1891. - p. 9.

¹³ Bujdosó Ernő: Nagyváthy János pedagógiai munkássága, Pedagógiai Szemle, VIII/9. - p. 856.

¹⁴ Kerekes Béla dr.: Agrárirodalmunk múltjából, Nagyváthy János (1755-1819): a szorgalmatos mezei gazda. p. 65.

¹⁵ L. Nagy Zsuzsa: Szabadkőművesek, - Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. - p. 14.

¹⁶ Vörös Károly: Fejezetek Nagyváthy János életéből II. rész, p. 406.

¹⁷ Bujdosó Ernő: Nagyváthy János pedagógiai munkássága, Pedagógiai Szemle, VIII/9. - p. 858.

A' melly Nemzet mást majmol: nemzeti characterét elveszti."¹⁸

1809-ben, néhány évvel Johan Gottfrid von Herder német történetfilozófus halála után - aki a magyarságot pusztulásra ítélte nemzetnek tekinti - fejezi be Magyar Fewdessúr és Zászlós úr című művét. Melyet már akkor, a további művei megírása előtt életműve zárókötetének tekint. (A mű 200 év óta sem került kiadásra, s egy ideig elveszettnek hittek.) Írása szükségességét a következőben érzi:

A' XIX Század nagyobb kellemmel elnézi azt, ha valaki Nemzeti Büszkesége szerint elhunyt. Előjinek valamivel többet is tulajdonít, mint azt, ha ki azoknak valóságos érdemét vagy tudatlan, vagy háládatlanul megköpi. ... Előjinket mások felett felemelkedni nem engedte is: de tsak ugyan a' Veletéköknél alacsonyabbá tetette. Régi alkotmányok a' mi munkánknak tárgya, ezt meg fogja bizonyítani."¹⁹

Az igen széles irodalmi ismeretekre alapozva, a korai történetírók hun, avar, kun (!) rokonságáról ír. A mű lényege, hogy már a pusztai (ázsiai) kultúránk idején rendelkezünk olyan jogi, gazdasági, katonai viszonyokkal, nemzetségi küldöttekből álló (szerek) törvényalkotással, ami a honfoglalás idején minden különösebb problémától mentesítette az európai letelepedést, sőt berendezkedésünket (azóta elfeledett) példaértékűvé tette.

„... Az Arany Bulla és ennek minden czikkelyjei régiebb minálunk. I:ha szinte az Árpáddal való Szerződést elhallgatom is :/ mint az Angolok Magna Chartája, a , és a Belgák Joyente Entéje. II. András 1222 ben azt mondja, hogy a' Sz. István Magna Chartáját állítja a' maga erejébe vissza: úgy de Sz. István 1000 esztendőben írta alá a' Magyarok Magna Chartáját: az Angolok pedig országtalan !:Sanster :/ János Király 1215 (ben)

Mint hogy a' két Magna Charta tsudálatosan megegyezik egymással: talán valaki a kérdést teheti: Ki vitte Angliába a' Magyarok Magna Chartáját? Én nem tudom. Noha tudom, hogy Edmúnd, az Angolok megölt királyának fija, Eward Öttsével együtt soká Sz. István udvarában lakott, és annak Hugát is elvévén, idővel Hazájába ment. Három ember, kivált pedig egy Árpád Vérü Magyar Hertzegasszony eleget beszélhetett azokról, a' miket nálunk láttak."²⁰

Szerinte a vérszerződés évszázadokra biztosította, Szent István koronázásával megerősítette a nemzet belső viszonyainak kontinuitását, s ősi rendünket az Árpád-ház kihalásával fokozatosan veszítettük el.

Nagyváthy a Magyar Fewdessúr és Zászlós úr művében nem kevesebbet állít az európai és a magyar feudális rendszer kialakulásáról: *„Ha valamely ujj találmány több Nemzetnek ugyanazon szóval, vagy kevésé megváltoztatva neveznek: senkise vét a józan-okoskodás ellen, ha a Találmányt annak a Nemzetnek tulajdonítja, a' mellyiknek anya-nyelvén a Találmány neve megtalálatik.... a Coch, Cochio a Magyar kotsi-szekérre; a feodum, vagy a feudum ismét Magyar Országba vezet az Etimológust: mert a' Magyarok hívják azt az anya-nyelven a' régi orthographia szerint Fewd, Feod és Földnek .. amit a Németek, Frankok és Longobárdok Feudumnak neveznek, és az ő nyelveken épen érthetetlen hang.*

*Ha e' szerint az Etimológia szerint én azt mondom, hogy a Frankok a' 9. Század végén látván, hogy a kijött Magyarok miképen osztottákfel Pannoniát apró Fewdekre (földre); és Fewdes-Uraságokra; bizonyosan azoktól vették a dolgoit a' kiktől a nevet vették; és úgy dolgozták a Feodale Syszthemat: nem vétek az Etimológia, és annak sarkalatja ellen, nem vétek az Időszámítás ellen is :/ Chronologia :/ mert Dalurius szerint a' Frankoknál, a' 9. Század elnyugtával !:a' mikor már a' Magyarok Pannoniát felosztották :/ kezdődött csak a Feodale Syszthema: a' Németeknél pedig a' 10. században; Angliában 1066(ban) Wilbemus Conquisttor Angliát 60 ezer kisebb Fewdes-Uraságokra osztotta, és eddig való nagy Vazallusokat eltörölte: mint Sz. István Lupát, Gyulát, és Abumot. Lásd Essai sur l' Historie des Comices de Rome nc. Tom. 3. p. 8.*²¹

A leírtak vitája bizonyára a nyelvészek, történészek dolga, de tény, hogy Nagyváthy történetünket így látta.

Epilógus

Nagyváthy János életműve arra figyelmeztet, hogy tisztában kell lennünk azzal, hogy kiművelt emberfővel, nemzetünkért, történelmünkért érzett elkötelezettséggel, kontinentális gondolkodással, hogyan lehetünk európai polgárokká. Kontinensünkön a népek önként vállalt sorsközösségében, csak a nemzetek megtartása teheti naggyá Európát, szemben az Amerikai Egyesült Államokkal, ahol az amerikai álmod a népek olvasztótégelye valósította meg.

¹⁸ Magyar Practicus Termesztő, N Nagyváthy János, 'Tekintetes Szala Vármegye' Táblabírója által., Pesten, Ns. Trattner János Tamás betűivel, 's költségével, 1821. - p.1.

¹⁹ A Magyar Fewdes és Zászlós Úr - N. Nagyváthy János tek. Szala Vármegye Táblabírója által, - p. 62-63. - Csurgó, 1809. - kézirat

²⁰ Magyar Fewdes és Zászlós Úr - N. Nagyváthy János tek. Szala Vármegye Táblabírója által, - p. 32. - Csurgó, 1809. - kézirat

²¹ A Magyar Fewdes és Zászlós Úr - N. Nagyváthy János tek. Szala Vármegye Táblabírója által, - p. 62-63. - Csurgó, 1809. - kézirat

Nyári táborok

Thomka Orsolya

Ifjúsági konferencia az SDG szervezésében

„Szárszói konferencia” Pécsét július 12 és 18 között
 Református gimnazisták részére
 Várható költség 10.000 Ft
 Jelentkezési határidő május 31.
 További információ és jelentkezés ügyében:
 kohan@hu.inter.net

Nyári táborok a REFISZ szervezésében

1. Építő tábor:

Időpont: 2004. június 14-19.
 Helyszín: Diósjenő

2. Falumisszós tábor I.:

Időpont: 2004. június 21-27.
 Helyszín: Rácalmás

3. Evezős túra I.:

Időpont: 2004. június 28 - július 4.
 Helyszín: Szigetköz

4. Falumissziós tábor II.:

Időpont: 2004. július 12-18.
 Helyszín: Battonya

5. Angol tábor:

Időpont: 2004. július 19-25.
 Helyszín: Diósjenő

6. Kerékpár túra:

Időpont: 2004. július 26 - augusztus 1.
 Helyszín: Abaújszántó

7. Evezős túra II.:

Időpont: 2004. augusztus 2-8.
 Helyszín: Sárospatakról (Bodrog)

8. Nyári konferencia:

Időpont: 2004. augusztus 2-8. v. 9-15.
 Helyszín: Balatonszárszó

9. Német tábor:

Időpont: 2004. augusztus 16-22.
 Helyszín: Diósjenő

Jelentkezni minden táborra a REFISZ (Református
 Fiatalok Szövetsége) elérhetőségein lehet.

Cím: 1196-Budapest, Templom tér 19.

Tel./Fax: 06-1-280-1785

E-mail: refisz@freemail.hu

Honlap: <http://refisz.parokia.net>

Nyári táborok a Felvidéken a FIRESZ szervezésében

Nyári FIRESZ-FIRESZKE táborok

Kelet

Gyerektábor -Nagyráska

(a felújított régi parókián)

Időpont: 2004 július 11-17

A tábor díja: 700 SK

Jelentkezés és tájékoztatás:

Református Lelkészi Hivatal, 076 75

Nagyráska- Velké Raškovec 44

Tel: 056 6395427, 0905212177

Alapiskolás gyerekek jelentkezését várjuk

Gyerektábor- Hatfa

Időpont: 2004 augusztus 2-7

A tábor díja: 900 SK

Jelentkezés határideje: 2003 június 30

Korosztály: 6-12 év

Jelentkezés és tájékoztatás: Lázár Mónika,

Tel:0566397494, mobil:0907640508

Gyerektábor -Borda

Időpont: 2004 július 25-31

A tábor díja: 1500 SK

Jelentkezés és tájékoztatás:

Fülöp Éva, Maurerová 11, 040 22 Kassa-Košice,

Tel: 0908 192541

Tiniifi – Csécs

Időpont: 2004 augusztus 2-6

A tábor díja: 800 SK

Korosztály: 12 évtől idősebbek

Ágynemű szükségeltetik

Jelentkezés és tájékoztatás: Fűrjész Sára,

044 58 Abaújszina-Seda 211,

tel: 0908635168

FIRESZ kerékpártúra

Időpont: 2004 július 19-24

Helyszín: Torna és Gömör

A tábor díja: 600 SK

Jelentkezés határideje: 2003 június 25

Korosztály: 12 évtől idősebbek

Hálósák és kerékpár szükségeltetik

Jelentkezés és tájékoztatás:

Református Lelkészi Hivatal,

04944 Tornagörgő- Hrhov 264

Tel: 058 7961593, 09084979933

Középiskolásoknak: Tinitábor – Borzova.

A tábor időpontja: 2004 július 5-10

A tábor díja: 800 SK.

A résztvevő fiatalok korhatára: 13-18 év.

Középszlovákiai fiatalok jelentkezését

várjuk a következő címen:

Református Lelkészi Hivatal Szilice, 04952 Silica,

Tel: 058 7901170, 0905230559

Nyugat

Ifitábor - Bátorkeszi (sátortábor)

Időpont: 2004 július 14-18

A tábor díja: 750 SK

Jelentkezés és tájékoztatás:

Református Lelkészi Hivatal,

930 36 Felsőpatony- Horná Pőtoò 99,

tel 031 5543473, mobil:0907300600

Gyerektábor – Gímes

Időpont: 2004 augusztus 2-7

A tábor díja: 1650 SK

Jelentkezési határidő: 2003 július 15

Jelentkezés és tájékoztatás:

Református Lelkészi Hivatal,

946 34 Bátorkeszi 8211; Bátorové Kostihy,

tel: 035 7797338

További információ kérhető továbbá valamennyiről a

firesz@firesz.sk címen.

Következő számaink tartalmából

(Lapunk következő száma összevont számként jelenik meg.)

Európa kapujában – az RPI konferenciának előadásai

Bod Péter Ákos az uniós csatlakozásról

Pungurné Császár Judit a peregrinációról

Tehetséggondozás

Isten keresés József Artila költészetében

Uszodaavató Nagykőrösön – Orbán Viktor beszéde

Kiss Sándor diákévei a sárospataki tanítóképzőben

E számunk szerzői:

Bognár József

Dr. Győri L. János

Mayerné Pátkai Tünde

Molnár Miklós

Dr. Nagy István

Szabó Sándor

Thomka Orsolya

ny. gimnáziumi igazgató

gimnáziumi tanár, Református Kollégium Gimnáziuma, Debrecen

gimnáziumi tanár, Pápai Református Kollégium Gimnáziuma

ny. lelkipásztor, az RPI ny. igazgatója

főigazgató, Károli G. Ref. Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara, Nagykőrös

igazgató, Csokonai V. M. Ref. Gimnázium, Csurgó

ifjúsági referens, Zsinati Ifjúsági Iroda

E számunkat Somogyi Győző képei díszítik, részlet a **Magyar királyok arcképcsarnoka** című 54 képből álló festménysorozatból. (lásd 19. oldal) Fotó: Somogyi Márk

Somogyi Győző: Magyar királyok arcképcsarnoka festménysorozat

Tulajdonos: Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzata

Kiállítva: Vaszary Képtár, 7400 Kaposvár, Fő u. 12.

Telefon: 82/314-915

Szerkesztőségi közlemény

Tisztelt Olvasóink!

Kérjük, hogy előfizetőink 2004. július 1-ig fizessék ki a kedvezményes előfizetési árat (900 Ft / év). Július 1-től előfizetési árainkban érvényesítenünk kell az ÁFA-növekedést és a postaköltségek emelkedését.

Lapunk előfizethető postai csekken vagy átutalással: 11701004-20192129. A közlemény rovatba írják bele az előfizető nevét és az MRN 2004 rövidítést! Kérjük, ügyeljenek arra, hogy a befizetőt azonosítani tudjuk!

Megrendelés

Előfizetési díj: július 1-ig: 900 Ft / év

Július 1-től:

Előfizetési ár: 1725 Ft/év. (1500 Ft+15% ÁFA)

Kedvezményes előfizetési ár*: 1265 Ft/év (1100 Ft+15% ÁFA)

ORTE-tagoknak: ingyen.

* Református egyházközségeknek, református közoktatási intézményeknek és ezek munkatársainak, református közoktatási szakértőknek.

Magyar Református Nevelés

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

Felelős kiadó: *Márkus Gábor*

Felelős szerkesztő:
Márkus Gábor

Szerkesztőségi titkár:
Junek Tímea

1146 Budapest, Abonyi u. 21.

Postacím:

1440 Budapest 70., Pf: 5.

Tel./Fax: 06-1-351-9842

E-mail: refpedi@hu.inter.net

suli5142@bp.sulinet.hu

Tervezés és tördelés:

smArt DesignStudio

www.sm-art.hu

Tel.: 06-87-571013

E-mail: info@sm-art.hu

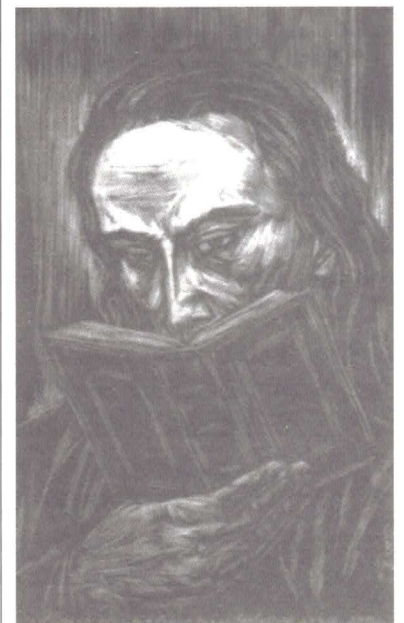
ISSN: 1585-7565

Megrendelni a 2004. év számait a kiadó címén lehet.

Megjelenik évente kilenc alkalommal Stichting Hulp Oost-Europa és az Oktatási

Minisztérium támogatásával.

Észrevételeiket szeretettel várjuk!

MEGRENDELÉS

Megrendeljük a **Magyar Református Nevelés** pedagógiai szaklap 2004. évi számait _____ példányban (a 9 szám előfizetési díja 900 Ft).

A megrendelő megnevezése: _____

A megrendelő címe: _____

_____

cégszerű aláírás

